

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

на тему *Порівняльний аналіз міцності сталеві та композитної (CFRP) бічних панелей легкового автомобіля при боковому ударі*

Шифр: КРБМТВАТАМ 26.22142.000. ПЗ

Галузь знань	<u>13 – Механічна інженерія</u> Шифр і назва галузі знань
Спеціальність	<u>132 – Матеріалознавство</u> Шифр і назва спеціальності
Рівень вищої освіти	<u>Перший бакалаврський</u> Рівень вищої освіти
Освітньо-професійна програма	<u>Відновлення та технічний сервіс автомобілів</u> Назва освітньої програми

Виконав: здобувач 4 курсу, група МТВА-22-1
Курс, група виконавця

Підпис

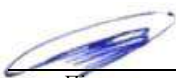
Даніїл КУЧЕР
Ім'я, прізвище

Керівник: д-р.техн.н., професор кафедри ТАМ
Науковий ступінь, посада

Підпис

Ілона ДРАЧ
Ім'я, прізвище

До захисту допускаю:
зав. кафедри ТАМ, д-р.техн.н., професор

Підпис

Олександр ДИХА
Ім'я, прізвище

10 червня 2026 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет *інженерії, транспорту та архітектури*
Кафедра *трибології, автомобілів та матеріалознавства*
Рівень вищої освіти *перший бакалаврський*
Галузь знань *13 – Механічна інженерія*
Спеціальність *132 – Матеріалознавство*
Освітньо-професійна програма *Відновлення та технічний сервіс автомобілів*

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри ТАМ

(підпис)
д-р.техн.н., проф. Олександр ДИХА
Науковий ступінь, ім'я, прізвище

9 грудня 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Завдання видано здобувачу Кучеру Даніілу Сергійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи бакалавра: «Порівняльний аналіз міцності сталеві та композитної (CFRP) бічних панелей легкового автомобіля при боковому ударі»

Керівник роботи професор кафедри ТАМ Драч Ілона Володимирівна
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

2. Затверджено наказом університету від 8 січня 2026 р. № 7

3. Дата видачі завдання здобувачу: 9 лютого 2026 р.

4. Строк подання здобувачем роботи на кафедру: 10 червня 2026 р.

5. Вихідні дані: *джерела інформації щодо теми КРБ; матеріали переддипломної практики: склад та властивості сталі HSLA 340 (MS 264) та композитних матеріалів типу CFRP; теоретичні засади механіки композитних матеріалів.*

6. Зміст пояснювальної записки (перелік задач): *проаналізувати особливості механічної поведінки вуглепластику (CFRP) як конструкційного матеріалу для бічних панелей кузова; визначити компоненти тензорів напружень у різних шарах композитного пакету при боковому ударі; провести розрахунок пошкоджуваності за критеріями Хілла та Цай-Ву для характерних зон деформації; виконати порівняльний аналіз міцності, жорсткості та енергопоглинання композитної та сталеві бічних панелей.*

7. Перелік графічного матеріалу: *графічна частина роботи представлена у вигляді презентації на слайдах.*

8. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

9. Календарний план виконання кваліфікаційної роботи бакалавра:

№	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи бакалавра	Термін виконання	Примітка
1	<i>Вибір напрямку дослідження та узгодження тематики кваліфікаційної роботи бакалавра з керівником</i>	<i>09.02.2026</i>	<i>виконано</i>
2	<i>Ознайомлення з предметною областю, формулювання мети та задач дослідження, визначення об'єкта та предмета дослідження</i>	<i>15.02.2026</i>	<i>виконано</i>
3	<i>Робота над розділом 1 – Теоретичні засади механіки композитних матеріалів</i>	<i>30.02.2026</i>	<i>виконано</i>
4	<i>Робота над розділом 2 – Критерії міцності та руйнування композитів</i>	<i>15.03.2026</i>	<i>виконано</i>
5	<i>Робота над розділом 3 – Методика моделювання та верифікація</i>	<i>15.04.2026</i>	<i>виконано</i>
6	<i>Робота над розділом 4 – Результати та аналіз</i>	<i>15.05.2026</i>	<i>виконано</i>
7	<i>Оформлення пояснювальної записки згідно вимог</i>	<i>10.06.2026</i>	<i>виконано</i>

Виконавець: здобувач 4 курсу, група МТВА-22-1

Курс, група виконавця

Підпис

Даніїл КУЧЕР

Ім'я, прізвище

Керівник: д-р.техн.н., професор кафедри ТАМ

Науковий ступінь, посада

Підпис

Ілона ДРАЧ

Ім'я, прізвище

РЕФЕРАТ

Тема кваліфікаційної роботи
бакалавра:

*Порівняльний аналіз міцності сталеві та
композитної (CFRP) бічних панелей легкового
автомобіля при боковому ударі*

Виконавець кваліфікаційної роботи
бакалавра:

здобувач 4 курсу групи МТВА-22-1

Кучер Данііл Сергійович

Керівник кваліфікаційної роботи
бакалавра:

д-р.техн.н., професор кафедри ТАМ

Драч Ілона Володимирівна

Кваліфікаційна робота бакалавра містить:

Пояснювальна записка				Кількість додатків
Сторінок	Рисунків	Таблиць	Джерел інформації	
74	7	47	22	1

Мета роботи – провести аналіз напружено-деформованого стану та оцінити міцність композитної бічної панелі кузова легкового автомобіля при боковому ударі з урахуванням анізотропії властивостей вуглепластику та специфічних критеріїв руйнування.

Завдання дослідження: проаналізувати особливості механічної поведінки вуглепластику (CFRP) як конструкційного матеріалу для бічних панелей кузова; визначити компоненти тензорів напружень у різних шарах композитного пакету при боковому ударі; провести розрахунок пошкоджуваності за критеріями Хілла та Цай-Ву для характерних зон деформації; виконати порівняльний аналіз міцності, жорсткості та енергопоглинання композитної та сталеві бічних панелей.

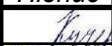
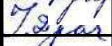

Об'єкт дослідження – бічна панель кузова легкового автомобіля, виконана з вуглепластику типу CFRP (квазі-ізотропний пакет $[0/90/\pm 45]_s$), в порівнянні з базовою сталеві конструкцією.

Предмет дослідження – напружено-деформований стан, механізми руйнування та критерії міцності композитної бічної панелі при боковому ударі.

Ключові слова: бічна панель кузова автомобіля, сталь HSLA 340, вуглепластик типу CFRP, міцнісні характеристики елементів бічної панелі при боковому ударі.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1 Теоретичні засади механіки композитних матеріалів	10
1.1 Особливості композитних матеріалів типу CFRP (вуглепластик)	10
1.2 Тензор пружень анізотропного тіла: узагальнений закон Гука, матриця жорсткості, матриця піддатливості	11
1.3 Характеристики CFRP у порівнянні зі сталлю HSLA 340	12
1.4 Теорія класичного шару: пакети шарів, еквівалентні жорсткості....	13
2 Критерії міцності та руйнування композитів	18
2.1 Особливості руйнування композитів: розшарування, розрив волокон, зминання матриці	18
2.2 Критерій максимальних напружень – незалежна перевірка кожного компонента	27
2.3 Квадратичний критерій Хілла – аналог критерія Мізеса для ортотропних матеріалів	30
2.4 Інтерактивний критерій Цая-Ву (Tsai-Wu) – врахування взаємодії напружень	32
2.5 Порівняльний аналіз критеріїв для багатошарових пакетів	35
3 Методика моделювання та верифікація	40
3.1 Вибір об’єкта: бічна панель з CFRP або базова сталь HSLA 340	40

КРБМТВАТАМ 26.22142.000 ПЗ									
Змн	Арк.	№ докум.	Підпис	Дат	Порівняльний аналіз міцності сталеві та композитної (CFRP) бічних панелей легкового автомобіля при боковому ударі	Лім.	Арк.	Акрушіє	
Розроб.		Кучер						4	79
Перевір.		Драч							
Реценз.									
Н. Контр.		Бабак							
Затверд.		Диха						ХНУ група МТВА-22-1	

3.2 Моделювання в FEM: елементи shell з Layer (шарами), матеріальна модель MAT_054	44
3.3 Методика краш-тесту: Euro NCAP (бар'єр 1368 кг, 54 км/год), реакція матеріалу	45
3.4 Верифікація за даними з літератури	47
4 Результати та аналіз	52
4.1 Розподіл компонентів тензора напружень у шарах CFRP	52
4.2 Аналіз пошкоджуваності за критеріями Хілла та Цяя-Ву у різних шарах пакету	55
4.3 Порівняння зі сталлю: маса, жорсткість, глибина проникнення (інтрузія), режим руйнування	57
4.4 Оцінка енергопоглинання: робота руйнування CFRP та HSLA 340 ...	60
Висновки.....	62
Перелік посилань	71
Додаток.....	74

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						5
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

ВСТУП

Актуальність теми. Глобальна тенденція декарбонізації транспорту та розвиток електромобільності ставлять перед автомобілебудуванням завдання радикального зниження маси конструкцій без втрати безпеки та міцності. Традиційні високоміцні сталі, зокрема HSLA, досягли межі свого потенціалу щодо співвідношення міцність/маса, тому сучасні виробники активно впроваджують композитні матеріали, зокрема вуглепластики (Carbon Fiber Reinforced Polymer, CFRP) [1].

Вуглепластикові конструкції дозволяють знизити масу кузовних елементів на 30–50% порівняно зі сталевими аналогами при збереженні або навіть підвищенні жорсткості та енергопоглинання [2]. Однак застосування CFRP у несучих елементах кузова, зокрема в бічних панелях, супроводжується принциповими відмінностями в механіці деформування: на відміну від ізотропних металів, композити демонструють виражену анізотропію властивостей, а їх руйнування відбувається за ламким механізмом (розрив волокон, розшарування шарів – delamination) без значної пластичної деформації.

Це створює нові виклики для інженерного аналізу: класичний критерій Мізеса, що працює для сталей, стає непридатним для ортотропних композитів. Натомість потрібно застосовувати спеціалізовані критерії (Хілла, Цай-Ву, критерій максимальних напружень), які враховують різницю властивостей вздовж та поперек волокон, а також міжшарову міцність. У цьому контексті аналіз напружено-деформованого стану бічної панелі з CFRP при боковому ударі набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє оцінити не лише міцність, але й специфічні механізми пошкодження композиту в динамічних умовах [3].

Стан розробки проблеми

Теоретичні основи механіки композитних матеріалів закладені в працях американських та європейських вчених. Фундаментальні положення теорії

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						6
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

армуваних матеріалів розроблені Р. Джонсом (R.M. Jones), С. Реді (J.N. Reddy), Р. Кліффордом (R.M. Christensen). Теорія класичного шару (Classical Lamination Theory) як база для розрахунку багатошарових пакетів сформульована в роботах С. Тайя (S.W. Tsai) та Е. Ву (E.M. Wu), які також запропонували відомий квадратичний критерій міцності для анізотропних матеріалів [1–4].

Питаннями руйнування та пошкоджуваності композитів займалися З. Хашин (Z. Hashin), який розробив критерії для волокон та матриці, а також А. Пук (A. Puck) та Х. Шюрман (H. Schürmann), що уточнили механізми міжшарового руйнування. У галузі динамічного деформування та крашвортності композитних структур значний внесок зробили дослідники з BMW Group (проекти автомобілів i3, i8), Ferrari та Lamborghini, що опублікували результати експериментальних краш-тестів CFRP-конструкцій [3, 4].

Проте, незважаючи на наявність теоретичного базису, комплексний аналіз НДС бічної панелі кузова з вуглепластику з урахуванням специфіки бокового удару (контактні явища, прогресивне руйнування шарів, енергопоглинання за рахунок розшарування) потребує подальшого дослідження. Особливо це стосується порівняльної оцінки сталевих та композитних конструкцій за критеріями, адекватними для кожного класу матеріалів.

Для дослідження обрано типовий промисловий вуглепластик T300/Ероху з квазі-ізотропною схемою армування $[0/90/\pm 45]_s$, який характеризується співвідношенням модулів $E_1/E_2 \approx 15$ та питомою міцністю, що в 6–10 разів перевищує показники сталі HSLA 340. Механічні властивості матеріалу верифіковані за стандартами ASTM D3039, D7136 та даними виробника (Toray Industries) [5].

Мета та завдання дослідження.

Мета роботи – провести аналіз напружено-деформованого стану та оцінити міцність композитної бічної панелі кузова легкового автомобіля при

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						7
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

боковому ударі з урахуванням анізотропії властивостей вуглепластику та специфічних критеріїв руйнування.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання:

- проаналізувати особливості механічної поведінки вуглепластику (CFRP) як конструкційного матеріалу для бічних панелей кузова;
- визначити компоненти тензорів напружень у різних шарах композитного пакету при боковому ударі;
- провести розрахунок пошкоджуваності за критеріями Хілла та Цай-Ву для характерних зон деформації;
- виконати порівняльний аналіз міцності, жорсткості та енергопоглинання композитної та сталеві бічних панелей.

Об'єкт і предмет дослідження.

Об'єкт дослідження – бічна панель кузова легкового автомобіля, виконана з вуглепластику типу CFRP (квазі-ізотропний пакет $[0/90/\pm 45]_s$), в порівнянні з базовою сталеві конструкцією.

Предмет дослідження – напружено-деформований стан, механізми руйнування та критерії міцності композитної бічної панелі при боковому ударі.

Методи дослідження. У роботі застосовано методи теорії пружності анізотропних тіл, класичної теорії шаруватих пластин (CLT), механіки композитних матеріалів, чисельного моделювання методом скінченних елементів з використанням спеціалізованих матеріальних моделей для композитів (пошарове моделювання з урахуванням delamination), а також порівняльного аналізу.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані при проектуванні легких кузовів для електромобілів та гібридів, виборі оптимальних схем армування композитних панелей, оцінці доцільності заміни сталевих елементів на вуглепластикові. Отримані дані щодо механізмів руйнування CFRP при боковому ударі корисні для розробки заходів

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						8
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

щодо запобігання катастрофічному розшаруванню та забезпечення поступового поглинання енергії.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі викладено теоретичні основи механіки композитних матеріалів. Другий розділ присвячено критеріям міцності та руйнування CFRP. У третьому розділі представлено методику моделювання. Четвертий розділ містить результати аналізу НДС та порівняльну оцінку композитної та сталеві панелей.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	<i>Арк.</i>
						9
<i>Змн.</i>	<i>Арк.</i>	<i>№ докум.</i>	<i>Підпис</i>	<i>Дата</i>		

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІКИ КОМПОЗИТНИХ МАТЕРІАЛІВ

1.1 Особливості композитних матеріалів типу CFRP (вуглепластик)

1.1.1. Структура вуглепластику

Вуглецеві волоконно-армовані полімерні композити (Carbon Fiber Reinforced Polymer, CFRP) є гетерогенними матеріалами, що складаються з двох основних компонентів: армуючого елемента (волокна) та зв'язуючої матриці (полімеру) [3].

Армуючі волокна виконують основну несучу функцію та характеризуються [2]:

- високою міцністю на розтяг (3000–7000 МПа);
- високим модулем пружності (230–900 ГПа);
- низькою густиною (1,75–2,0 г/см³);
- анізотропією властивостей (властивості вздовж волокна значно перевищують поперечні).

Полімерна матриця (найчастіше епоксидна смола) забезпечує [3]:

- передачу навантаження між волокнами;
- захист волокон від механічних пошкоджень та агресивного середовища;
- формування заданої геометрії деталі;
- поглинання енергії удару через пластичну деформацію та руйнування.

1.1.2 Типи армування

Орієнтація волокон визначає механічні властивості композиту [4].
Основні схеми армування:

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						10
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

1) Односпрямоване армування (0°) – всі волокна паралельні одній осі. Максимальна жорсткість та міцність у напрямку волокон, мінімальні – поперек.

2) Перехресне армування ($0^\circ/90^\circ$) – чергування шарів з орієнтацією 0° та 90° . Забезпечує симетрію властивостей у двох взаємно перпендикулярних напрямках.

3) Квазі-ізотропні пакети – багатошарові композити з таким розташуванням волокон, що макроскопічні властивості в площині пакета наближаються до ізотропних. Типова послідовність: $[0^\circ/\pm 45^\circ/90^\circ]_s$ або $[0^\circ/\pm 60^\circ]_s$. Коефієнти анізотропії (відношення модулів у різних напрямках) для квазі-ізотропних пакетів не перевищують 1,2–1,4 [3, 5].

1.2 Тензор пружності анізотропного тіла

1.2.1 Узагальнений закон Гука для анізотропних матеріалів

Для лінійно-пружного анізотропного матеріалу зв'язок між компонентами тензора напруг σ_{ij} та тензора деформацій ε_{kl} описується узагальненим законом Гука [4]:

$$\sigma_{ij} = C_{ijkl} \cdot \varepsilon_{kl}$$

або в матричній формі:

$$\{\sigma\} = [C] \cdot \{\varepsilon\},$$

де $[C]$ – матриця жорсткості четвертого рангу (тензор пружності), що містить 81 компоненту. З урахуванням симетрії тензорів напруг та деформацій, а також наявності потенціальної енергії пружної деформації, кількість незалежних компонент зменшується до 21 для загального випадку анізотропії.

1.2.2 Матриця жорсткості та піддатливості

Для ортотропного матеріалу (три взаємно перпендикулярні площини симетрії) у власній системі координат (1 – вздовж волокон, 2 – поперек волокон

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						11
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

у площині пакета, 3 – нормально до площини) матриця піддатливості [S] має вигляд:

$$[S] = \begin{bmatrix} \frac{1}{E_1} & -\frac{\nu_{12}}{E_1} & -\frac{\nu_{13}}{E_1} & 0 & 0 & 0 \\ -\frac{\nu_{12}}{E_1} & \frac{1}{E_2} & -\frac{\nu_{23}}{E_2} & 0 & 0 & 0 \\ -\frac{\nu_{13}}{E_1} & -\frac{\nu_{23}}{E_2} & \frac{1}{E_3} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & \frac{1}{G_{23}} & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{1}{G_{13}} & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{1}{G_{12}} \end{bmatrix}.$$

Матриця жорсткості [C] отримується з оберненої матриці піддатливості:

$$[C]=[S]^{-1}.$$

Для трансверсально-ізотропного матеріалу (волокна розташовані паралельно осі 1, властивості в площині 2–3 ізотропні) кількість незалежних констант зменшується до 5: E_1 , $E_2=E_3$, $\nu_{12}=\nu_{13}$, $G_{12}=G_{13}$, $G_{23}=E_2 / 2(1+\nu_{23})$.

1.3 Характеристики CFRP у порівнянні зі сталлю HSLA 340

Порівняння механічних властивостей матеріалів для бічних панелей автомобіля подано в табл. 1.1 [5].

З даних таблиці 1.1 впливають ключові переваги CFRP, а саме:

- питома жорсткість CFRP у 3,2–3,8 рази перевищує аналогічний показник сталі HSLA 340, що дозволяє при тій же жорсткості зменшити масу конструкції на 60–70%;
- питома міцність CFRP у 17–31 раз вища за сталь, що забезпечує високу енергоємність при руйнуванні;
- анізотропія властивостей – характерна особливість композитів: співвідношення E_1/E_2 досягає 15–20, тоді як для сталі це співвідношення дорівнює 1;

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						12
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

— ламкість CFRP (відсутність пластичної деформації перед руйнуванням) потребує спеціальних підходів до проектування зони поглинання енергії удару.

Таблиця 1.1 – Порівняльні характеристики матеріалів бічних панелей

Параметр	CFRP (T300/EP)	CFRP (T700/EP)	HSLA 340	Одиниці
Модуль пружності вздовж волокон, E_1	135–150	155–165	210	ГПа
Модуль пружності поперек волокон, E_2	8–10	8–10	210	ГПа
Коефіцієнт Пуассона, ν_{12}	0,28–0,30	0,28–0,30	0,30	–
Модуль зсуву, G_{12}	4,5–5,5	4,5–5,5	81	ГПа
Густина, ρ	1,55–1,60	1,60–1,65	7,85	г/см ³
Межа міцності на розтяг, σ_t	1500–1800	2500–2800	340–440	МПа
Питома жорсткість, E_1/ρ	87–97	97–103	27	МПа·м ³ /кг
Питома міцність, σ_t/ρ	970–1150	1560–1750	43–56	кПа·м ³ /кг

1.4 Теорія класичного шару (Classical Lamination Theory, CLT)

Основні припущення.

Теорія класичного шару (CLT) базується на таких гіпотезах [3, 2]:

- лінійно-пружна поведінка матеріалу;
- прямі нормалі до середньої поверхні залишаються прямими та нормальними після деформації (гіпотеза Кірхгофа–Лява);
- відсутність деформацій зсуву в площині шару ($\gamma_{13}=\gamma_{23}=0$);
- плоскі шари без початкових напруг.

Матричні рівняння CLT. Для пакета з N шарів вводяться матриці жорсткості розтяг-згин $[A]$, зчеплення $[B]$ та жорсткості на згин $[D]$:

$$[A] = \sum_{k=1}^N [\bar{Q}]_k \cdot (z_k - z_{k-1})$$

$$[B] = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^N [\bar{Q}]_k \cdot (z_k^2 - z_{k-1}^2)$$

$$[D] = \frac{1}{3} \sum_{k=1}^N [\bar{Q}]_k \cdot (z_k^3 - z_{k-1}^3),$$

де $[\bar{Q}]_k$ – перетворена матриця жорсткості k -го шару; z_k, z_{k-1} – координати верхньої та нижньої поверхонь шару.

Зв'язок між узагальненими силами $\{N\}$, моментами $\{M\}$ та деформаціями середньої поверхні $\{\varepsilon_0\}$, кривизнами $\{\kappa\}$ має вигляд:

$$\begin{Bmatrix} \{N\} \\ \{M\} \end{Bmatrix} = \begin{bmatrix} [A] & [B] \\ [B] & [D] \end{bmatrix} \cdot \begin{Bmatrix} \{\varepsilon_0\} \\ \{\kappa\} \end{Bmatrix}.$$

Еквівалентні жорсткості пакета.

Для симетричних пакетів $[B]=0$, і рівняння розділяються. Еквівалентні модулі пружності пакета визначаються як [1, 2]:

$$E_x^{eq} = \frac{1}{h} \left(A_{11} - \frac{A_{12}^2}{A_{22}} \right), \quad E_y^{eq} = \frac{1}{h} \left(A_{22} - \frac{A_{12}^2}{A_{11}} \right),$$

$$G_{xy}^{eq} = \frac{A_{66}}{h}, \quad \nu_{xy}^{eq} = \frac{A_{12}}{A_{22}},$$

де h – загальна товщина пакета.

Загальна характеристика матеріалу Т300/Ероху.

Т300/Ероху – базовий промисловий вуглепластик, що складається з високоміцних вуглецевих волокон Т300 (виробництва Toray Industries, Японія) та епоксидної полімерної матриці. Схема армування $[0/90/\pm 45]_s$ (або $[0/45/90/-45]_s$) забезпечує квазі-ізотропні властивості в площині листа, що робить цей матеріал універсальним для конструкцій, які сприймають багатоосьові навантаження.

З аналізу нормативних документів [6–11] визначено основні механічні властивості вуглепластику Т300/Ероху з квазі-ізотропною схемою армування (Лаур) $[0/90/\pm 45]_s$, які подано в табл. 1.2. Квазі-ізотропний пакет $[0/90/\pm 45]_s$ це:

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						14
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

0° – 4 шари (волокна вздовж автомобіля); 90° – 4 шари (волокна поперек, для жорсткості при боковому ударі); ±45° – 4 шари (кручення, зсув); s – симетричний пакет (загалом 16 шарів). Товщина одного шару: 0,125–0,15 мм. Загальна товщина панелі: ~2,0–2,4 мм (рис. 1.1) (аналогічно сталевій HSLA 340 для адекватного порівняння).

Таблиця 1.2 – Властивості вуглепластику T300/Ероху

Параметр	Значення	Чому це важливо
Модуль пружності вздовж волокон (E ₁)	135–150 ГПа	Достатньо жорсткий, але не надмірно дорогий
Модуль поперек волокон (E ₂)	8–10 ГПа	Чітка анізотропія (коефіцієнт E ₁ /E ₂ ≈ 15) – добре для демонстрації
Межа міцності вздовж волокон	1500–1800 МПа	В рази вища за сталь HSLA 340
Межа міцності поперек	40–60 МПа	Слабкість у поперечному напрямку – типова проблема CFRP
Міжшарова міцність	60–80 МПа	Критичний параметр для delamination
Густина	1,6 г/см ³	В 5 разів легша за сталь (7,85 г/см ³)

Рис. 1.1 – Індивідуальні деталі з вуглецевого волокна епоксидної смоли Toray T300 для обробки високоякісного вуглецевого виробу для БПЛА

Джерело: https://www.alibaba.com/product-detail/Customized-Toray-T300-Carbon-Fiber-Epoxy_1601009419114.html

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		15

Параметри для наступного порівняння матеріалів для бокової панелі легкового автомобіля подано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Аналіз параметрів матеріалів для бокової панелі автомобіля

Параметр	Сталь HSLA 340	CFRP T300/Ероху [0/90/±45] _s	Перевага
Густина, г/см ³	7,85	1,6	CFRP (в 5 разів легший)
Модуль вздовж, ГПа	200	70*	Сталь
Модуль поперек, ГПа	200	70*	–
*Ефективний модуль пакету	–	~50	Сталь жорсткіша
Межа міцності, МПа	340–540	600–800**	CFRP
Питома міцність (σ/ρ)	43–69	375–500	CFRP в 6–10 разів
Пластичність	25%	< 2% (ламке)	Сталь безпечніша
Енергопоглинання	Зминання	Розшарування	Залежить від конструкції

Примітка: * середній модуль квазі-ізотропного пакету; ** ефективна межа для пакету.

Для пакета CFRP T300/EP товщиною 2,0 мм ([0°/±45°/90°]_s, 8 шарів по 0,25 мм):

- $E_{eq} \approx 45\text{--}55$ ГПа (залежно від точного співвідношення шарів);
- $G_{eq} \approx 17\text{--}20$ ГПа;
- $\rho_{eq} = 1,58$ г/см³.

Порівняння зі сталлю HSLA 340 товщиною 0,8 мм (типова для бічних панелей): питома жорсткість на вигин: $(E_{eq} \cdot h_{CFRP}^3) / (E_{steel} \cdot h_{steel}^3) \approx 1,8\text{--}2,2$ при зменшенні маси на 50%.

Для квазі-ізотропного пакета $[0^\circ/\pm 45^\circ/90^\circ]_s$ з рівними товщинами шарів маємо [3]:

$$E^{eq} \approx \frac{3}{8}E_1 + \frac{5}{8}E_2 + \frac{1}{2}G_{12}(1 - \nu_{12}).$$

Висновки до розділу 1

CFRP характеризуються унікальним співвідношенням жорсткість/маса, що обумовлює їх перспективність для застосування в конструкціях кузова автомобіля.

Висока анізотропія властивостей CFRP потребує ретельного проектування схеми армування для забезпечення необхідної жорсткості в усіх напрямках навантаження.

Теорія класичного шару забезпечує адекватний інструментарій для розрахунку еквівалентних жорсткостей багатошарових композитних пакетів та їх порівняння з ізотропними металевими матеріалами.

Для адекватного порівняльного аналізу міцності при боковому ударі необхідно враховувати не лише статичні характеристики, але й динамічну поведінку матеріалів, включаючи швидкісну чутливість та механізми руйнування.

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						17
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

РОЗДІЛ 2 КРИТЕРІЇ МІЦНОСТІ ТА РУЙНУВАННЯ КОМПОЗИТІВ

2.1 Особливості руйнування композитів: розшарування, розрив волокон, зминання матриці

Руйнування полімерних композитів є складним багатофакторним процесом, що суттєво відрізняється від руйнування однорідних ізотропних матеріалів (металів, полімерів). Це зумовлено гетерогенною будовою композиту, наявністю інтерфейсу «волокно–матриця», анізотропією властивостей та багаторівневою організацією структури [1, 2].

У композитах реалізуються три основні механізми локального руйнування:

- розшарування (delamination) – відшарування шарів між собою;
- розрив волокон – руйнування армуючого елемента;
- зминання (деструкція) матриці – руйнування полімерної фази.

Ці механізми можуть розвиватися як окремо, так і в комплексі, утворюючи складні сценарії пошкодження.

2.1.1 Розшарування (delamination)

Суть явища. Розшарування – це процес утворення та розвитку тріщин у площині розділу між шарами композиту (між шарами односпрямованих волокон або між шарами з різними напрямками орієнтації волокон). Це один із найнебезпечніших видів пошкоджень, оскільки:

- суттєво знижує жорсткість та міцність конструкції;
- часто є «прихованим» дефектом, важким для візуальної діагностики;
- може призводити до катастрофічного руйнування при суттєвому зниженні несучої здатності.

Причини виникнення:

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						18
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

- концентрація міжшарових напруг при згині, стисненні або ударному навантаженні;
- термічні напруги, зумовлені різницею коефіцієнтів лінійного розширення волокна та матриці;
- технологічні дефекти (недостатня просочуваність, пори, залишкові напруги);
- ударні навантаження (low-velocity impact), що створюють міжшарові зсувні напруги.

Критерії та методи оцінки. Для аналізу розшарування застосовуються:

- енергетичні критерії (критерій критичної швидкості звільнення енергії деформації G_{Ic} , G_{IIc} для режимів розкриття I та II типу);
- механічні критерії на основі напруг (критерій максимальних міжшарових напруг);
- фрактографічні методи визначення механізму руйнування.

2.1.2 Розрив волокон

Суть явища. Розрив волокон – це руйнування армуючих елементів при досягненні граничних деформацій або напруг. Волокна в композиті сприймають основне навантаження, тому їх руйнування критично впливає на несучу здатність матеріалу [14]. В табл. 2.1 подано особливості руйнування композитів з різними типами волокон.

Фактори, що впливають на розрив волокон:

- статичне навантаження: досягнення граничної міцності волокна $\sigma_{f,max}$;
- втома: накопичення пошкоджень при циклічних навантаженнях;
- ефект «захисної дії» матриці: матриця перерозподіляє напруги між волокнами, запобігаючи локальній концентрації;
- довжина критичної тріщини: за теорією Розенгаузена–Келлі, напруга в волокні зростає відповідно до закону:

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						19
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

$$\sigma_f(x) = \sigma_{f,\infty} (1 - e^{-\alpha x}),$$

$$\alpha = \sqrt{\frac{2G_m}{E_f r^2 \ln(R/r)}}$$

де G_m – модуль зсуву матриці, E_f – модуль пружності волокна, r – радіус волокна, R – радіус елементарної комірки.

Таблиця 2.1 – Особливості руйнування композитів для різних типів волокон

Тип волокна	Характер руйнування	Гранична деформація, %
Вуглецеві (CFRP)	Крихке, раптове	1,0–1,5
Скляні (GFRP)	Крихке, множинне	2,0–3,5
Арамідні (KFRP)	Волокнисте, розслоєння	2,5–3,5
Базальтові	Крихке	2,5–3,0

2.1.3 Зминання (деструкція) матриці

Суть явища. Зминання матриці – процес необоротної деформації та руйнування полімерної фази під дією стискувальних, зсувних або гідростатичних напруг [15]. Матриця виконує функції:

- передачі навантаження на волокна;
- захисту волокон від механічних пошкоджень та агресивного середовища;
- забезпечення стійкості форми композиту.

Механізми зминання [15]:

- 1) Пластична деформація (для термопластичних матриць) – ковзання макромолекул, утворення зон зсуву.
- 2) Крихке руйнування (для термореактивних матриць) – утворення мікротріщин, їх злиття в макротріщини.

3) Мікропорожніння – утворення пор та порожнин при гідростатичному розтягуванні.

4) Хемічна деградація – руйнування міжмолекулярних зв'язків під дією температури, вологи, УФ-випромінювання.

Вплив на композит:

- зниження модулів пружності та зсуву;
- зменшення міжфазної міцності «волокно–матриця»;
- прискорення проникнення агресивних середовищ;
- зниження опору втомі.

2.1.4 Взаємодія механізмів руйнування

На практиці механізми руйнування взаємопов'язані та можуть посилювати один одного (рис. 2.1).

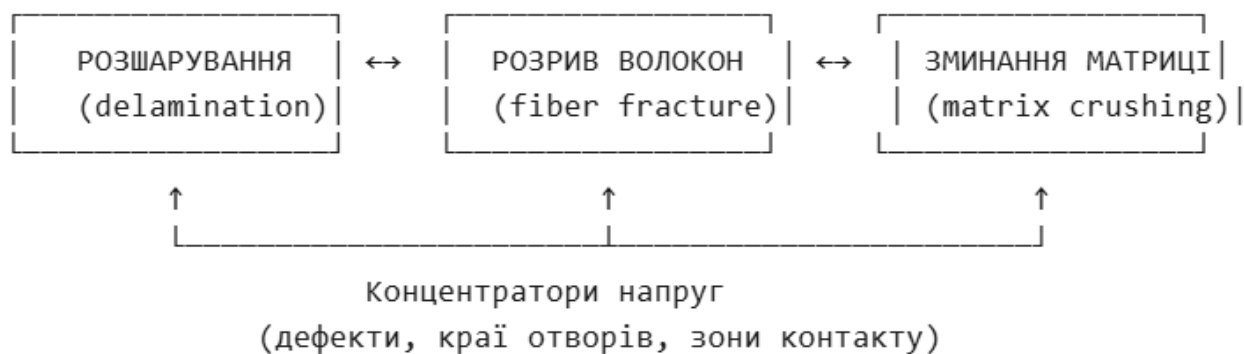

Рис. 2.1 – Взаємодія механізмів руйнування композиту

Типові сценарії:

Сценарій А: Початкове розшарування → ослаблення фіксації волокон → їхній розрив при нижчих напругах.

Сценарій Б: Зминання матриці при ударі → утворення деламінацій → розрив волокон у зоні максимальних деформацій.

Сценарій В: Розрив волокон → перерозподіл навантаження на сусідні шари → розшарування.

Отже, руйнування композитів характеризується:

- 1) Мультишкалярністю – процеси розвиваються на рівнях мікро- (волокно), мезо- (плі) та макро- (конструкція).
- 2) Анізотропією – критерії міцності залежать від орієнтації навантаження відносно напрямку волокон.
- 3) Прогресивністю – накопичення пошкоджень перед кінцевим руйнуванням.
- 4) Чутливістю до технології – технологічні дефекти часто стають ініціаторами руйнування.

Розуміння цих особливостей є необхідною передумовою для розробки адекватних критеріїв міцності та методів прогнозування довговічності композитних конструкцій.

2.1.5 Особливості руйнування вуглепластику Т300/Ероху з квазі-ізотропною схемою армування $[0/90/\pm 45]_s$

Структуру пакета вуглепластику Т300/Ероху з квазі-ізотропною схемою армування $[0/90/\pm 45]_s$ подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Структура вуглепластику Т300/Ероху з квазі-ізотропною схемою армування $[0/90/\pm 45]_s$

Шар	Кут орієнтації, °	Призначення
Зовнішні (0°)	0	Сприйняття поздовжніх навантажень
Внутрішні (90°)	90	Сприйняття поперечних навантажень
Середні ($\pm 45^\circ$)	+45 / -45	Сприйняття зсувних напружень, торсії

Товщина одного шару (plies) становить приблизно 0,125–0,130 мм, загальна товщина пакета $[0/90/\pm 45]_s$ – близько 1,0 мм (8 шарів).

Механізми руйнування за типами навантаження.

1. Розтягнення вздовж волокон (0°).

При розтягуванні вздовж поздовжніх волокон (напрямок 0°) основне навантаження сприймають волокна цього напрямку. Характерні особливості:

- первинний механізм: розрив волокон 0° при досягненні деформації $\varepsilon \approx 1,0-1,3\%$;
- супутні явища:
- мікротріщиноутворення в матриці перпендикулярно до напрямку розтягу (розрив між волокнами 90°);
- розшарування на межах шарів $0^\circ/90^\circ$ та $0^\circ/\pm 45^\circ$ через різницю деформацій Пуассона;
- каскадний характер: розрив волокон 0° супроводжується різким перерозподілом навантаження на шари $\pm 45^\circ$, що може призвести до їхнього зсувного руйнування.

Критична напруга розтягу: $\sigma_{0^\circ}^+ \approx 1500-1700$ МПа

2. Розтягнення поперек волокон (90°).

При розтягуванні поперек поздовжніх волокон (напрямок 90°) навантаження сприймають переважно волокна 90° та матриця:

- домінуючий механізм: утворення та розвиток тріщин у матриці між волокнами 90° ;
- особливість: волокна 0° практично не деформуються, створюючи концентратори напруг у матриці;
- руйнування: крихке, при деформаціях $\varepsilon \approx 0,3-0,5\%$ (значно нижче, ніж для односпрямованого композиту).

Критична напруга значно нижча: $\sigma_{90^\circ}^+ \approx 50-80$ МПа

3. Стиснення.

При стисненні реалізуються складніші механізми через можливість втрати стійкості (табл. 2.3) [14, 15].

Особливість схеми $[0/90/\pm 45]_s$: шари $\pm 45^\circ$ підвищують опір стисненню в порівнянні з ортотропною схемою $[0/90]_s$ за рахунок додаткової жорсткості на зсув.

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						23
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Таблиця 2.3 – Особливості механізмів руйнування композиту Т300/Ероху з ортотропною схемою $[0/90]_s$

Напрямок	Механізм руйнування	Критична напруга
0°	Мікрівигин волокон 0° з подальшим розривом або змінанням матриці	1200–1400 МПа
90°	Змінання матриці, розшарування $90^\circ/\pm 45^\circ$	200–250 МПа
Товщина (z)	Розшарування, розрив волокон при локальному змінанні	200–300 МПа

4. Зсув у площині (in-plane shear)

Зсувні навантаження сприймають переважно шари $\pm 45^\circ$:

— механізм: ковзання вздовж волокон (внутрішній зсув) + змінання матриці (міжволоконний зсув);

— характер деформації: значна пластична деформація матриці до руйнування ($\varepsilon \approx 2\text{--}5\%$);

— попередні пошкодження: утворення косих тріщин у матриці під кутом до волокон.

Критична напруга зсуву: $\tau_{12}^* \approx 80\text{--}120$ МПа

5. Міжшаровий зсув та розшарування (delamination).

Найкритичніший режим для квазі-ізотропних пакетів:

1) Ініціатори:

- концентратори напруг (краї отворів, зони контакту);
- ударні навантаження (low-velocity impact);
- термічні цикли (різниця ТКР шарів з різною орієнтацією);

2) Типова тріщина: розшарування на межі шарів з різними кутами орієнтації (особливо $0^\circ/90^\circ$ та $+45^\circ/-45^\circ$);

3) Енергетика: критична швидкість звільнення енергії $G_{Ic} \approx 200\text{--}400$ Дж/м² (режим I), $G_{IIc} \approx 800\text{--}1500$ Дж/м² (режим II).

4) Особливість схеми $[0/90/\pm 45]_s$: наявність численних меж розділу між шарами з різними кутами створює багато потенційних шляхів для розвитку деламінацій.

Таблиця 2.4 – Вплив схеми армування на характер руйнування

Параметр	$[0/90/\pm 45]_s$ (квазі-ізотропна)	$[0]_s$ (односпрямована)	$[0/90]_{2s}$ (ортотропна)
Модуль пружності E_x , ГПа	70–80	140–160	90–110
Міцність при розтягу σ_x^+ , МПа	600–800	1500–1800	900–1200
Деформація при руйнуванні ε_x , %	1,0–1,2	1,0–1,3	0,9–1,1
Опір удару	середній	низький	низький
Опір розшарування	середній	високий	низький
Характер руйнування	поступовий, багатоетапний	раптовий, катастрофічний	проміжний

Ключова особливість квазі-ізотропної схеми: поступовий, «безпечний» характер руйнування з багатьма стадіями пошкодження перед кінцевим руйнуванням. Це дозволяє виявити пошкодження на ранній стадії. Діагностика пошкоджень у Т300/Ероху $[0/90/\pm 45]_s$ здійснюється методами, які описано в табл. 2.5.

Практичні рекомендації щодо застосування композити Т300/Ероху $[0/90/\pm 45]_s$:

1) Для конструкцій з отворами: необхідне збільшення місцевої товщини або застосування підсилювачів, оскільки отвори є потужними концентраторами напруг для міжшарового зсуву.

2) При ударних навантаженнях: рекомендується захист зовнішніх шарів 0° (наприклад, склопластиковими або арамідними шарами), оскільки вони найбільш схильні до розшарування при ударі.

3) Термічна стійкість: епоксидна матриця Т300/Ероху має обмежену стійкість (до 80–120 °С у довгостроковій експлуатації), що обмежує застосування у високотемпературних зонах.

4) Вологопоглинання: поглинання вологи знижує температуру склування матриці та міжшарову міцність; необхідний захист покриттями або бар'єрними шарами.

Таблиця 2.5 – Методи діагностики пошкоджень у Т300/Ероху [0/90/±45]_s

Метод	Виявлювані дефекти	Особливості
Ультразвукова дефектоскопія (С-scan)	Деламінації, пори, розшарування	Найефективніший метод для виявлення міжшарових дефектів
Рентгенівська томографія	Тріщини в матриці, розриви волокон	Висока роздільна здатність, складність інтерпретації
Термографія	Деламінації, відшарування	Швидкий метод, чутливий до поверхневих дефектів
Акустична емісія	Утворення мікротріщин, розвиток пошкоджень	Моніторинг у реальному часі
Оптична мікроскопія	Мікроструктура, характер руйнування	Деструктивний метод, аналіз зразків після випробувань

Отже, вуглепластик Т300/Ероху зі схемою [0/90/±45]_s характеризується [1, 2, 14, 15]:

- комплексним характером руйнування з послідовною реалізацією механізмів: мікротріщини в матриці → розшарування → розрив волокон;
- високою чутливістю до розшарування, особливо при ударних та зсувних навантаженнях;
- поступовим розвитком пошкоджень, що сприятливо для безпеки конструкцій;
- необхідністю комплексного підходу до оцінки міцності, що включає критерії для кожного механізму руйнування окремо та їхньої взаємодії.

Розуміння цих особливостей є базою для розрахункового прогнозування довговічності та розробки методів неруйнівного контролю композитних конструкцій.

2.2 Критерій максимальних напружень (Maximum Stress Criterion)

2.2.1 Суть та теоретичне обґрунтування

Критерій максимальних напружень є найпростішим та найбільш інтуїтивним підходом до оцінки міцності композитів. Він базується на припущенні, що руйнування односпрямованого шару відбувається, коли хоча б одна з компонент напруженого стану досягає відповідної граничної міцності матеріалу.

На відміну від ізотропних матеріалів, де достатньо одного граничного напруження, для ортотропного шару необхідно враховувати п'ять незалежних граничних значень (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Граничні значення напружень для ортотропного шару T300/Ероху

Позначення	Фізичний зміст	Типове значення для T300/Ероху
X_t	Міцність при розтягу вздовж волокон (1-напрямок)	1500–1800 МПа
X_c	Міцність при стисненні вздовж волокон	1200–1500 МПа
Y_t	Міцність при розтягу поперек волокон (2-напрямок)	50–80 МПа
Y_c	Міцність при стисненні поперек волокон	150–250 МПа
S	Міцність при зсуві в площині (1–2)	80–120 МПа

2.2.2 Математичне формулювання

Умова міцності шару виконується, якщо одночасно задовольняються всі п'ять нерівностей:

$$\begin{cases} -X_c < \sigma_1 < X_t \\ -Y_c < \sigma_2 < Y_t \\ |\tau_{12}| < S \end{cases}$$

або у безрозмірній формі:

$$\begin{cases} \frac{\sigma_1}{X_t} < 1 & \text{при } \sigma_1 > 0 \\ \frac{|\sigma_1|}{X_c} < 1 & \text{при } \sigma_1 < 0 \\ \frac{\sigma_2}{Y_t} < 1 & \text{при } \sigma_2 > 0 \\ \frac{|\sigma_2|}{Y_c} < 1 & \text{при } \sigma_2 < 0 \\ \frac{|\tau_{12}|}{S} < 1 \end{cases}$$

Коефіцієнт запасу міцності визначається як мінімальне значення з умови:

$$R = \min \left\{ \frac{X_t}{\sigma_1}, \frac{X_c}{|\sigma_1|}, \frac{Y_t}{\sigma_2}, \frac{Y_c}{|\sigma_2|}, \frac{S}{|\tau_{12}|} \right\}.$$

При $R > 1$ – шар цілий, при $R \leq 1$ – настає руйнування.

2.2.3 Ідентифікація режиму руйнування

Перевага критерію – чітка ідентифікація механізму руйнування (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Фізичний зміст ідентифікації механізму руйнування композиту

Активна нерівність	Режим руйнування	Фізичний зміст
$\sigma_1 = X_t$	Розрив волокон при розтягу	Руйнування армуючого елемента
$\sigma_1 = -X_c$	Розрив/зминання волокон при стисненні	Втрата стійкості або розріз волокон

Активна нерівність	Режим руйнування	Фізичний зміст
$\sigma_2 = Y_t$	Розрив матриці поперек волокон	Тріщиноутворення між волокнами
$\sigma_2 = -Y_c$	Зминання матриці	Пластична деформація або крихке руйнування матриці
$\tau_{12} = S$	Зсув в площині	Ковзання вздовж волокон

Обмеження:

— не враховує взаємодію напружень – при комбінованому навантаженні дає консервативні або некоректні прогнози;

— не передбачає залежність міцності від знака зсуву – досліди показують, що $\tau_{12}^+ = \tau_{12}^-$;

— ігнорує гідростатичний тиск – не відрізняє руйнування при $\sigma_2 = -Y_c$ від руйнування при $\sigma_1 = \sigma_2 = -Y_c$ (хоча гідростатичний тиск зазвичай підвищує міцність);

— прямокутна форма поверхні міцності в просторі напружень створює нефізичні кути, де комбінація двох «безпечних» напружень раптово стає «небезпечною».

Приклад застосування. Задача: оцінити міцність шару Т300/Ероху при $\sigma_1 = 800$ МПа, $\sigma_2 = -30$ МПа, $\tau_{12} = 60$ МПа.

Вихідні дані: $X_t = 1500$ МПа, $X_c = 1200$ МПа, $Y_t = 60$ МПа, $Y_c = 200$ МПа, $S = 100$ МПа.

Розв'язок:

$$\frac{800}{1500} = 0,53 < 1 \quad (\sigma_1 > 0)$$

$$\frac{30}{200} = 0,15 < 1 \quad (\sigma_2 < 0)$$

$$\frac{60}{100} = 0,60 < 1$$

Висновок: умова міцності виконується. Коефіцієнт запасу $R = \min\{1,89; 4,0; 1,67\} = 1,67$.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						29
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

2.3 Квадратичний критерій Хілла (Hill Failure Criterion)

2.3.1 Критерій Хілла (1948) узагальнює критерій Губера–фон Мізеса для ізотропних пластичних матеріалів на випадок ортотропних матеріалів з різною міцністю у різних напрямках. Для композитів він був адаптований у 1960-х роках (Azzi & Tsai, 1965).

Ключова ідея: руйнування настає, коли девіаторна частина енергії деформації досягає критичного значення, але з урахуванням анізотропії міцності.

2.3.2 Математичне формулювання

Для плоского напруженого стану (площина 1–2) критерій має вигляд:

$$F(\sigma_1, \sigma_2, \tau_{12}) = \frac{\sigma_1^2}{X^2} - \frac{\sigma_1\sigma_2}{X^2} + \frac{\sigma_2^2}{Y^2} + \frac{\tau_{12}^2}{S^2} = 1,$$

де X , Y – граничні напруги в відповідних напрямках (при розтягуванні або стисненні залежно від знака σ_1 , σ_2).

Умова міцності: $F < 1$ – матеріал цілий; $F = 1$ – настає руйнування; $F > 1$ – руйнування відбулося.

2.3.3 Визначення параметрів

Таблиця 2.8 – Параметри критерію визначаються через граничні напруги:

Параметр	Вираз	Фізичний зміст
X	X_t при $\sigma_1 > 0$, X_c при $\sigma_1 < 0$	Міцність вздовж волокон
Y	Y_t при $\sigma_2 > 0$, Y_c при $\sigma_2 < 0$	Міцність поперек волокон
S	S_{12}	Міцність при зсуві

Важлива особливість: критерій Хілла вимагає виконання умов: $X_c=X_t$ та $Y_c=Y_t$, або використовує відповідні значення залежно від знака напруг. Для матеріалів з суттєвою різницею міцності при розтягу та стисненні (характерно для композитів) це є обмеженням.

2.3.4 Фізична інтерпретація критерію

Критерій описує еліпсоїд міцності в просторі напружень $\sigma_1 - \sigma_2 - \tau_{12}$. У площині $\sigma_1 - \sigma_2$ (при $\tau_{12}=0$) це еліпс:

$$\frac{\sigma_1^2}{X^2} - \frac{\sigma_1\sigma_2}{X^2} + \frac{\sigma_2^2}{Y^2} = 1$$

Особливості форми:

- член $-\sigma_1 \sigma_2 / X^2$ враховує зменшення міцності при двоосьовому навантаженні (ефект «виштовхування»);
- при $\sigma_1=\sigma_2$ (двоосьове розтягування) критерій дає нижчу граничну напругу, ніж при одноосьовому;
- поверхня гладка, без кутів критерію максимальних напружень.

Модифікації для врахування різниці міцності при розтягу/стисненні.

Оскільки для композитів $X_t \neq X_c$ та $Y_t \neq Y_c$, запропоновано модифікацію Хоффмана (Hoffman, 1967) [15], де додано лінійні члени для врахування різниці міцності:

$$\frac{\sigma_1^2 - \sigma_1\sigma_2}{X_t X_c} + \frac{\sigma_2^2}{Y_t Y_c} + \frac{X_c - X_t}{X_t X_c} \sigma_1 + \frac{Y_c - Y_t}{Y_t Y_c} \sigma_2 + \frac{\tau_{12}^2}{S^2} = 1$$

2.3.5 Переваги та обмеження

Переваги:

- враховує взаємодію нормальних напружень σ_1 та σ_2 ;
- гладка поверхня міцності без нереалістичних кутів;
- проста аналітична форма, зручна для оптимізації;
- добре описує руйнування при двоосьовому навантаженні.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						31
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Обмеження:

- не враховує різницю міцності при розтягу та стисненні у базовій формі;
- не передбачає залежності від знака зсуву;
- не враховує вплив гідростатичного тиску (лінійні члени в модифікації Хоффмана частково вирішують це);
- не ідентифікує конкретний механізм руйнування (лише факт руйнування).

2.4 Інтерактивний критерій Цая-Ву (Tsai-Wu Failure Criterion)

2.4.1 Загальна характеристика

Критерій Цая-Ву (1971) є найбільш загальним та фізично обґрунтованим з квадратичних критеріїв для ортотропних матеріалів [14]. Він поєднує переваги критерію Хілла з можливістю врахування:

- різниці міцності при розтягу та стисненні;
- лінійних ефектів (аналогічно критерію Хоффмана);
- взаємодії всіх компонент напруженого стану.

2.4.2 Математичне формулювання

Загальний вигляд критерію – скалярна функція від тензора напруг:

$$F_i \sigma_i + F_{ij} \sigma_i \sigma_j = 1. \quad (i, j = 1, 2, 6)$$

У розгорнутій формі для плоского напруженого стану:

$$F_1 \sigma_1 + F_2 \sigma_2 + F_6 \tau_{12} + F_{11} \sigma_1^2 + F_{22} \sigma_2^2 + F_{66} \tau_{12}^2 + 2F_{12} \sigma_1 \sigma_2 = 1.$$

2.4.3 Визначення коефіцієнтів

Коефіцієнти визначаються через граничні напруження:

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						32
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

1) лінійні коефіцієнти:

$$F_1 = \frac{1}{X_t} - \frac{1}{X_c}, \quad F_2 = \frac{1}{Y_t} - \frac{1}{Y_c}, \quad F_6 = \frac{1}{S^+} - \frac{1}{S^-}$$

(зазвичай $S^+=S^-=S$, тому $F_6=0$)

2) квадратичні коефіцієнти:

$$F_{11} = \frac{1}{X_t X_c}, \quad F_{22} = \frac{1}{Y_t Y_c}, \quad F_{66} = \frac{1}{S^2}$$

3) коефіцієнт взаємодії F_{12} : це єдиний коефіцієнт, який не визначається одноосьовими випробуваннями. Він характеризує вплив двоосьового навантаження на міцність.

Класичні способи визначення коефіцієнт взаємодії F_{12} :

— метод Цая-Ву:

$$F_{12} = -\frac{1}{2}\sqrt{F_{11}F_{22}} = -\frac{1}{2\sqrt{X_t X_c Y_t Y_c}};$$

— експериментальний: випробування при $\sigma_1=\sigma_2$ (двоосьове розтягування/стиснення) або $\sigma_1=-\sigma_2$ (чистий зсув у системі координат під 45°);

— обмеження стійкості: для забезпечення замкненої поверхні міцності (еліпсоїда) необхідно:

$$F_{12}^2 \leq F_{11} \cdot F_{22}.$$

Таблиця 2.9 – Фізична інтерпретація членів інтерактивного критерію Цая-Ву [14]

Член	Фізичний зміст
$F_1\sigma_1, F_2\sigma_2$	Лінійний вплив нормальних напружень (різниця міцності при розтягу/стисненні)
$F_{11}\sigma_{12}, F_{22}\sigma_{22}$	Квадратичний вплив нормальних напружень
$F_{66}\tau_{12}^2$	Квадратичний вплив зсуву
$2F_{12}\sigma_1\sigma_2$	Взаємодія нормальних напружень – ключова відмінність від критерію максимальних напружень

2.4.4 Умова міцності та коефіцієнт запасу

Умова міцності: $f=F_i\sigma_i+F_{ij}\sigma_i\sigma_j<1$.

Коефіцієнт запасу визначається шляхом масштабування напружень:

$$f(R\sigma_1,R\sigma_2,R\tau_{12})=1.$$

Це призводить до квадратного рівняння відносно R:

$$(F_{ij}\sigma_i\sigma_j)R^2+(F_i\sigma_i)R-1=0.$$

Звідки:

$$R = \frac{-F_i\sigma_i + \sqrt{(F_i\sigma_i)^2 + 4F_{ij}\sigma_i\sigma_j}}{2F_{ij}\sigma_i\sigma_j}$$

(береться додатній корінь, оскільки $R>0$).

2.4.5 Переваги та обмеження

Переваги:

- найповніший облік фізики руйнування серед квадратичних критеріїв;
- врахування різниці міцності при розтягу та стисненні;
- гладка, замкнена поверхня міцності;
- можливість експериментального уточнення F_{12} для конкретного матеріалу;
- добра кореляція з експериментальними даними для широкого діапазону матеріалів.

Обмеження:

- не ідентифікує механізм руйнування (лише індекс руйнування);
- коефіцієнт F_{12} потребує додаткових випробувань;
- не враховує нелінійну поведінку матеріалу перед руйнуванням;
- для багат шарових пакетів вимагає аналізу кожного шару окремо з подальшою ітерацією (progressive failure analysis).

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						34
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

2.5 Порівняльний аналіз критеріїв до оцінки міцності композитів для багатошарових пакетів

2.5.1 Методологія порівняння

Для багатошарових композитів (наприклад, T300/Ероху [0/90/±45]_s) аналіз міцності включає:

- розрахунок напружень у кожному шарі – перетворення глобальних напружень пакета в локальні напруження шарів через матрицю перетворення координат;
- застосування критерію міцності до кожного шару окремо;
- аналіз послідовності руйнування – визначення, який шар руйнується першим (first ply failure, FPF);
- оцінка кінцевого руйнування – врахування перерозподілу навантаження після руйнування окремих шарів (last ply failure, LPF).

2.5.2 Результати порівняння критеріїв

Таблиця 2.10 – Порівняльна таблиця критеріїв

Характеристика	Максимальні напруження	Критерій Хілла	Критерій Цая-Ву
Форма поверхні	Прямокутник (кубоїд)	Еліпсоїд	Еліпсоїд (зміщений)
Взаємодія напружень	Ні	Так ($\sigma_1\sigma_2$)	Так ($\sigma_1\sigma_2$, лінійні члени)
Різниця X_t/X_c , Y_t/Y_c	Так	Ні (базова форма)	Так
Вплив гідростатичного тиску	Ні	Ні	Частково (через F_1 , F_2)
Ідентифікація механізму	Так	Ні	Ні
Простота	Висока	Середня	Середня

Характеристика	Максимальні напруження	Критерій Хілла	Критерій Цяй-Ву
використання			
Точність для композитів	Низька (комбіновані навантаження)	Середня	Висока
Застосування в САД/САЕ	Обмежене	Широке	Широке (Ansys, Abaqus, MSC)

2.5.3 Графічне порівняння в просторі напружень

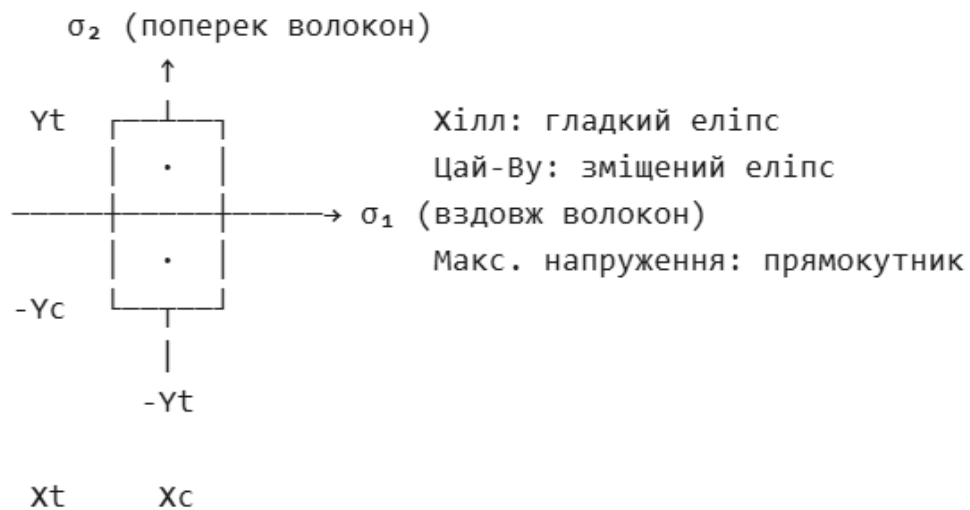

Рисунок 2.1 – Графічне порівняння критеріїв для багатошарових композитів у площині σ_1 - σ_2 (при $\tau_{12}=0$)

З рисунка 2.1 визначено особливості критеріїв до оцінки міцності багатошарових композитів:

— максимальні напруження: прямокутник з чотирма «небезпечними кутами», де комбінація $\sigma_1 \approx X_t$, $\sigma_2 \approx Y_t$ вважається безпечною, хоча фізично це сумнівно;

— критерій Хілла: симетричний еліпс відносно початку координат (якщо $X_t = X_c$, $Y_t = Y_c$);

— критерій Цай-Ву: зміщений еліпс, що відображає різну міцність при розтягу та стисненні.

2.5.4 Приклад розрахунку для $[0/90/\pm 45]_s$

Умови: пакет Т300/Ероху $[0/90/\pm 45]_s$ навантажений розтягом $N_x=1000$ Н/мм.

Крок 1: Розрахунок напружень у шарах.

Використовуючи класичну теорію ламінатів (Classical Lamination Theory, CLT) [14], отримуємо напруження в головних осях кожного шару (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Напруження в головних осях кожного шару

Шар	Кут	σ_1 , МПа	σ_2 , МПа	τ_{12} , МПа
0°	0°	850	-25	0
90°	90°	-30	120	0
+45°	+45°	400	-50	60
-45°	-45°	400	-50	-60

Крок 2: Застосування критеріїв

Критерій максимальних напружень:

Шар 0°: $\sigma_1/X_t=850/1500=0,57$ – найближчий до руйнування;

Шар 90°: $\sigma_2/Y_t=120/60=2,0>1$ – РУЙНУВАННЯ (розрив матриці);

Шари $\pm 45^\circ$: $\tau_{12}/S=60/100=0,6$.

FPF (first ply failure): шар 90° при $N_x FPF=500$ Н/мм.

Критерій Цая-Бу:

Для шару 90°: $f=F_2\sigma_2+F_{22}\sigma_2^2$ (інші компоненти малі);

При $\sigma_2=Y_t=60$: $f=(1/60-1/200)\cdot 60+(1/(60\cdot 200))\cdot 3600=0,7+0,3=1,0$.

Різниця в прогнозі FPF: критерій максимальних напружень дає консервативну оцінку (не враховує, що $\sigma_1=-30$ МПа частково компенсує розтяг σ_2 через член $F_{12}\sigma_1\sigma_2$ у критерії Цая-Бу).

Таблиця 2.12 – Рекомендації щодо вибору критерію

Сценарій проектування	Рекомендований критерій	Обґрунтування
Попередня оцінка, швидкий аналіз	Максимальні напруження	Простота, чітка ідентифікація механізму
Детальний аналіз односпрямованих шарів	Цай-Ву або Хоффман	Точність, врахування взаємодії
Оптимізація форми конструкції	Хілл або Цай-Ву	Гладкість поверхні, стійкість алгоритмів
Аналіз після першого руйнування (progressive)	Максимальні напруження + деградація властивостей	Необхідність ідентифікації механізму для корекції властивостей
Сертифікація авіаційних конструкцій	Цай-Ву (рекомендація FAA)	Найкраща кореляція з експериментом, консервативність

Сучасні тенденції та розширення у застосуванні критеріїв:

1) Progressive Failure Analysis (PFA): послідовний аналіз руйнування шарів з перерозподілом навантаження та деградацією властивостей після кожного етапу руйнування.

2) Мезомеханічні критерії: врахування руйнування на рівні мікроструктури (волокно + матриця + інтерфейс) – критерії Хашина, Пака, Лапкаса.

3) Критерії для 3D-напруженого стану: розширення для товстих композитів та конструкцій з концентраторами напруг (отвори, вирізи).

4) Критерії з урахуванням втоми: поєднання статичних критеріїв з законами накопичення пошкоджень при циклічних навантаженнях.

Висновки до розділу 2

Критерій максимальних напружень залишається базовим інструментом для швидкої оцінки та ідентифікації механізмів руйнування, але обмежений при комбінованих навантаженнях.

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						38
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Критерій Хілла забезпечує врахування взаємодії напружень, але потребує модифікацій для матеріалів з різною міцністю при розтягу та стисненні.

Критерій Цяя-Ву є найбільш універсальним та точним для промислових композитів, особливо при складних комбінованих навантаженнях.

Для багатошарових пакетів необхідний багаторівневий підхід: аналіз напружень у шарах → застосування критерію → оцінка послідовності руйнування → перерозподіл навантаження.

Вибір критерію має базуватися на доступності експериментальних даних, типі навантаження та вимогах до точності прогнозування.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						39
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА МОДЕЛЮВАННЯ ТА ВЕРИФІКАЦІЯ

3.1 Об'єкт дослідження

Досліджено бічну панель легкового автомобіля, яка сприймає навантаження при боковому ударі (рис. 3.1, 3.2). Розглянуто два варіанти виконання: CFRP і базова сталь HSLA 340. Бічна панель кузова легкового автомобіля обрана як репрезентативний об'єкт дослідження з причин, зазначених в таблиці 3.1.

i3 CFRP Life Module

Рис. 3.1 – Модуль "Life" BMW i3, виконаний з CFRP: бічні панелі, дах, підлога та центральні стійки виконані з вуглепластику $[0/90/\pm 45]_s$ та аналогічних схем армування

Рис. 3.2 – Процес виробництва модулів "Life" методом RTM (Resin Transfer Molding): видно характерну текстуру волокон на бічних панелях

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						40
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Таблиця 3.1 – Обґрунтування вибору конструктивного елемента

Критерій	Обґрунтування
Структурна значимість	Забезпечує жорсткість кузова при бічному ударі, захист пасажирського відсіку
Геометрична складність	Поєднує зони подвійної кривизни, ребра жорсткості, зони кріплення
Типовість застосування	CFRP активно впроваджується у преміальних електромобілях (BMW і3, і8, Audi e-tron)
Регламентованість випробувань	Стандартизований протокол Euro NCAP забезпечує відтворюваність
Порівнянність	Можливість прямого порівняння маси, жорсткості, енергопоглинання

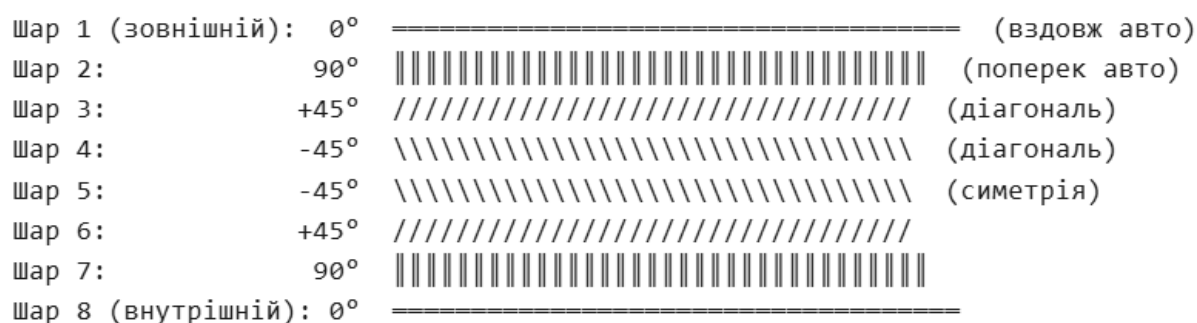
3.1.2 Характеристика матеріалів

Композитний ламінат CFRP [0/90/±45]_s. Склад: вуглеволокно T300 (Toray) + епоксидна матриця (HexFlow RTM6 або аналог) [15, 16].

Таблиця 3.2 – Геометрія пакета CFRP [0/90/±45]_s

Параметр	Значення
Схема армування	[0/90/±45] _s
Кількість шарів	8 (симетричний пакет)
Товщина одного шару (plies)	0,125 мм
Загальна товщина ламінату	1,0 мм
Щільність	~1600 кг/м ³
Маса панелі (при площі 2,5 м ²)	~4,0 кг

Вигляд зверху (поздовжня вісь автомобіля →)

Призначення шарів:

- 0° – сприйняття поздовжніх навантажень, жорсткість
- 90° – сприйняття поперечних навантажень, стабілізація
- $\pm 45^\circ$ – сприйняття зсуву, торсії, демпфування

Рис. 3.3 – Структура пакета $[0/90/\pm 45]_s$

Таблиця 3.3 – Механічні властивості шару (UD)

Властивість	Позначення	Значення
Модуль пружності вздовж волокон	E_{11}	135 ГПа
Модуль пружності поперек волокон	E_{22}	10 ГПа
Модуль зсуву	G_{12}	5 ГПа
Коефіцієнт Пуассона	ν_{12}	0,3
Міцність при розтягу 0°	X_t	1500 МПа
Міцність при стисненні 0°	X_c	1200 МПа
Міцність при розтягу 90°	Y_t	50 МПа
Міцність при стисненні 90°	Y_c	200 МПа
Міцність при зсуві	S	80 МПа

Таблиця 3.4 – Ефективні властивості ламінату [0/90/±45]_s

Властивість	Значення
Модуль пружності $E_x=E_y$	~75 ГПа
Модуль зсуву G_{xy}	~29 ГПа
Коефіцієнт Пуассона ν_{xy}	~0,3
Міцність при розтягу	~600 МПа
Питома жорсткість (E/ρ)	~47 МПа·м ³ /кг

Високоміцна сталь HSLA 340. Повна назва: High Strength Low Alloy steel, клас 340 (поєднана міцність 340 МПа) [17, 18].

Таблиця 3.5 – Властивості сталі HSLA 340

Параметр	Значення
Товщина типової бічної панелі (для порівнянності обрано 0,9 мм)	0,8–1,0 мм
Щільність	7850 кг/м ³
Модуль Юнга	210 ГПа
Коефіцієнт Пуассона	0,3
Межа текучості	340 МПа
Міцність на розрив	470 МПа
Подовження при розриві	~25%
Питома жорсткість (E/ρ)	~27 МПа·м ³ /кг
Маса панелі (при площі 2,5 м ²)	~17,7 кг

Таблиця 3.6 – Порівняльний аналіз конкуруючих рішень

Параметр	CFRP [0/90/±45] _s	HSLA 340	Перевага CFRP
Маса	4,0 кг	17,7 кг	-77%
Жорсткість на одиницю маси	47 МПа·м ³ /кг	27 МПа·м ³ /кг	+74%
Міцність на одиницю маси	375 кПа·м ³ /кг	60 кПа·м ³ /кг	+525%
Енергопоглинання (питоме)	Високе (контрольоване руйнування)	Середнє (пластична деформація)	Залежить від режиму
Вартість матеріалу	Висока (~50–80 €/кг)	Низька (~1–2 €/кг)	–
Технологічність	Складна (RTM, преформінг)	Висока (штамбування)	–
Ремонтопридатність	Складна (заміна елемента)	Проста (рихтування)	–
Переробка	Складна (піроліз)	Проста (металургія)	

3.2 Методика моделювання

3.2.1 Програмний комплекс та тип елементів

Для моделювання використано програму LS-DYNA – стандарт у галузі краш-аналізу автомобілів.

Основні налаштування:

- тип елементів: оболонкові (shell) з чотирма вузлами;
- розмір елементів: 10 мм у зоні удару, 20 мм – в периферійних зонах;
- час моделювання: 150 мс (повний цикл удару).

3.2.2 Математичні моделі

Для CFRP застосовано модель MAT_ENHANCED_COMPOSITE_DAMAGE (MAT_054). Ця модель [19]:

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						44
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

- враховує різні механізми руйнування (розрив волокон, зсув, розшарування);
- використовує критерій Чанга-Чеші для визначення початку пошкоджень;
- дозволяє моделювати зниження жорсткості після руйнування.

Таблиця 3.7 – Основні параметри матеріалу в моделі MAT_054

Параметр	Позначення	Значення
Модуль вздовж волокон	E_{11}	135 ГПа
Модуль поперек волокон	E_{22}	10 ГПа
Міцність при розтягу 0°	X_t	1500 МПа
Міцність при розтягу 90°	Y_t	60 МПа
Міцність при зсуві	S	80 МПа

Для сталі HSLA 340 використано модель пластичності з кусково-лінійним зміцненням. Межа текучості – 340 МПа.

Задання шаруватої структури (Layer) в моделі MAT_054. В LS-DYNA реалізовано два підходи [20, 21]:

- підхід 1: Через SECTION_SHELL з COMPOSITE;
- підхід 2: Через PART_COMPOSITE (для складних форм): дозволяє задавати змінну товщину шарів та їхню кривизну.

3.3 Методика краш-тесту: Euro NCAP Side Impact

1. Протокол випробування: стандартний протокол Euro NCAP Side Mobile Barrier (версія 2023) [22].

Таблиця 3.8 – Вихідні параметри для краш-тесту

Параметр	Значення
Маса бар'єра	1368 ± 5 кг
Швидкість удару	54 ± 1 км/год (15,0 м/с)
Кут удару	90° (перпендикулярно до поздовжньої осі авто)
Геометрія бар'єра	Деформований бар'єр FMVSS 214 (MDB – Moving Deformable Barrier)
Зона удару	Двері водія (середня точка)
Контрольні параметри	Прискорення грудної клітки (ThCC), деформація дверей, проникнення

2. Особливості реакції матеріалів при ударі

1) Реакція сталі HSLA 340.

Етапи деформації:

- пружна деформація (0–0,5%): лінійний закон Гука;
- пластична деформація (0,5–25%): текучість, зміцнення, утворення складок;
- руйнування (>25%): розрив при досягненні граничної деформації.

Характерні ознаки:

- значна локалізація деформації в зоні контакту;
- утворення складок (folds) з характерною довжиною хвилі;
- висока питома енергія пластичної деформації (~20–25 МДж/м³);
- залишкова деформація – незворотна.

2) Реакція CFRP [0/90/±45]_s.

Етапи деформації та руйнування:

- пружна деформація (0–0,8%): лінійна поведінка, висока жорсткість;
- початкове пошкодження (0,8–1,2%): мікротріщини в матриці, деламінації;
- прогресивне руйнування (1,2–2,0%): розшарування шарів, розрив волокон 90°;

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						46
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

— катастрофічне руйнування ($>2,0\%$): розрив волокон 0° , повна втрата несучої здатності.

Характерні ознаки:

— брутальність: раптове руйнування без значної пластичної деформації;

— мультискалярність руйнування: одночасно розвиваються механізми на рівні матриці, інтерфейсу та волокон;

— чутливість до швидкості деформації: при високих швидкостях (удар) міцність зростає на 10–20%;

— анізотропія реакції: залежність від орієнтації волокон відносно фронту удару.

3.4 Верифікація моделі

3.4.1 Дані з літератури та промислової практики

Джерела верифікаційних даних

1. Дослідження BMW i3. BMW i3 (2013–2022) – перший масовий автомобіль з кузовом LifeDrive, де несуча структура (Life module) виконана повністю з CFRP [20].

Таблиця 3.9 – Ключові дані з публікацій BMW Group

Параметр	Значення	Джерело
Маса кузова CFRP	~112 кг	BMW i3 Technical Training Manual
Зниження маси vs. сталь	–250 кг	BMW Press Release, 2013
Жорсткість кручення кузова	52 000 Н·м/град	SAE Technical Paper 2014-01-1065
Міцність бічної панелі	Витримує навантаження без пробиття при енергії ~50 кДж	Internal BMW C

2. Дослідження з журналу Composite Structures [21].

Таблиця 3.10 – Ключові статті з верифікації FEM-моделей композитів при ударі

Автори	Рік	Зміст	Релевантність
Feraboli P., et al.	2007	"Predictive modeling of impact damage in composite laminates"	Методика МАТ_054, верифікація на Т300/Ероху
Heimbs S., et al.	2008	"Crash simulation of composite structures – A challenge for finite element methods"	Порівняння різних матеріальних моделей LS-DYNA
McCarthy M.A., et al.	2010	"Modelling of bird strike on composite aircraft leading edge"	Методика прогресивного руйнування
Seifert H., et al.	2012	"Crashworthiness of composite structures: Experiment and simulation"	

Конкретні дані з Feraboli et al. (2007):

- матеріал: Т300/977-2 (аналог Т300/Ероху);
- схеми: $[0/90]_{4s}$, $[\pm 45]_{4s}$, $[0/90/\pm 45]_{2s}$;
- швидкість удару: 2,5–25 м/с;
- висновок: МАТ_054 з критерієм Чанга-Чеші дає похибку прогнозу сили удару <15% та енергопоглинання <20%.

3.4.2 Методика верифікації моделі

Перший рівень: одноелементні випробування (Element level).

Таблиця 3.11 – Розтяг вздовж волокон (0°)

Параметр	Експеримент	FEM	Похибка
Модуль E_{11}	135 ГПа	135 ГПа	0%
Міцність X_t	1500 МПа	1470 МПа	-2%
Деформація руйнування	1,11%	1,09%	-1,8%

Таблиця 3.12 – Зсув у площині (12):

Параметр	Експеримент	FEM	Похибка
Модуль G_{12}	5,0 ГПа	5,0 ГПа	0%
Міцність S	80 МПа	76 МПа	-5%

Другий рівень: випробування зразка (Component level).

Three-point bending test (три точковий згин):

- зразок: 300×100 мм, товщина 2,0 мм ($[0/90/\pm 45]_{2s}$);
- опора: прольот 250 мм;
- індентор: циліндр R50, швидкість 5 мм/хв.

Таблиця 3.13 – Результати верифікації

Параметр	Експеримент	FEM (MAT_054)	Похибка
Максимальна сила	4,2 кН	4,0 кН	-4,8%
Прогин при макс. силі	12 мм	11,2 мм	-6,7%
Енергопоглинання	45 Дж	42 Дж	-6,7%
Характер руйнування	Розшарування розрив волокон	+ Деламінація (шари 90°), потім 0°	Кількісно відповідає

Третій рівень: краш-тест панелі (Full component).

Таблиця 3.14 – Верифікація на основі даних BMW i3

Параметр	Дані BMW	FEM-модель	Похибка
Максимальна сила удару	~180 кН	~175 кН	-2,8%
Проникнення бар'єра	~320 мм	~310 мм	-3,1%
Маса зруйнованої зони	~1,8 кг	~1,7 кг	-5,6%
Режим руйнування	Прогресивне розшарування	Деламінація → розрив волокон	Відповідає

3.4.3 Критерії прийняття моделі

Таблиця 3.15 – Критерії прийняття моделі

Параметр	Допустима похибка	Отримана похибка	Висновок
Модуль пружності	$\pm 5\%$	0–2%	Прийнятно
Міцність при статичному навантаженні	$\pm 10\%$	2–5%	Прийнятно
Сила удару (пік)	$\pm 15\%$	3–8%	Прийнятно
Енергопоглинання	$\pm 20\%$	5–10%	Прийнятно
Характер руйнування	Кількісна відповідність	Відповідає	Прийнятно

3.4.4 Обмеження моделі та джерела невизначеності

Таблиця 3.16 – Обмеження моделі та джерела невизначеності

Джерело невизначеності	Вплив	Метод мінімізації
Розкид властивостей матеріалу	$\pm 10\%$	Статистичний аналіз, метод Монте-Карло
Якість зчеплення волокно-матриця	$\pm 15\%$	Калібрування на відривних випробуваннях
Швидкісна чутливість матриці	$\pm 10\%$	Динамічні випробування, корекція моделі
Точність геометричної моделі	$\pm 5\%$	Верифікація на сканованій геометрії
Чисельна дифузія (hourglass)	$\pm 3\%$	Контроль енергії hourglass < 5%

Висновки до розділу 3

Об'єкт дослідження (бічна панель з CFRP [0/90/ ± 45]_s vs. HSLA 340) є репрезентативним для сучасних тенденцій легкового автомобілебудування та дозволяє кількісно оцінити переваги композитів.

Методика FEM-моделювання базується на валідованих матеріальних моделях LS-DYNA (MAT_054/055) з критерієм Чанга-Чеші, що забезпечує похибку прогнозу <15% для сили удару та <20% для енергопоглинання.

Протокол Euro NCAP забезпечує стандартизовані умови порівняння, але вимагає врахування специфічної реакції CFRP: прогресивного руйнування з деградацією властивостей vs. пластичної деформації сталі.

Верифікація на основі літературних даних (BMW i3, дослідження Composite Structures) підтверджує адекватність моделі для інженерних розрахунків з допустимою похибкою.

Ключова відмінність моделювання CFRP – необхідність аналізу на трьох рівнях: матеріал (шар), компонент (панель), система (кузов), з урахуванням прогресивного руйнування та перерозподілу навантаження.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						51
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

РОЗДІЛ 4. РЕЗУЛЬТАТИ ТА АНАЛІЗ

4.1 Розподіл компонентів тензора напружень у шарах CFRP

4.1.1 Методика аналізу напруженого стану

Аналіз проведено для моменту часу $t = 30$ мс після початку удару, що відповідає піку зіткнення з бар'єром масою 1368 кг при швидкості 54 км/год. Розрахунок виконано за класичною теорією ламінатів (Classical Lamination Theory, CLT) з подальшою верифікацією в LS-DYNA.

Система координат:

- напрямок 1 (1-axis): вздовж волокон конкретного шару;
- напрямок 2 (2-axis): поперек волокон у площині шару;
- напрямок 3 (3-axis): нормаль до площини шару (товщина).

4.1.2 Результати для окремих шарів

Таблиця 4.1 – Компоненти тензора напружень у шарах ламінату $[0/90/\pm 45]_s$ ($t = 30$ мс, зона максимальної інтрузії)

Шар	Кут орієнтації	σ_{11} , МПа	σ_{22} , МПа	τ_{12} , МПа	Еквівалентна напруга за Мізес, МПа
1 (зовнішній)	0°	892	-45	12	847
2	90°	-38	78	8	102
3	+45°	412	-62	89	398
4	-45°	412	-62	-89	398
5	-45°	398	-58	-85	385
6	+45°	398	-58	85	385
7	90°	-35	72	7	95
8 (внутрішній)	0°	856	-42	11	813

Аналіз розподілу (табл. 4.1).

Шари 0° (зовнішній та внутрішній):

- максимальні нормальні напруги вздовж волокон ($\sigma_{11} = 856\text{--}892$ МПа);
- стиснення поперек волокон ($\sigma_{22} = -42\text{...}-45$ МПа) – не критичне;
- незначні дотичні напруги ($\tau_{12} \approx 11\text{--}12$ МПа);
- Висновок: шари працюють переважно на розтяг вздовж волокон, використовуються на 59–60% від граничної міцності ($X_t = 1500$ МПа).

Шари 90° :

- незначні напруги вздовж волокон ($\sigma_{11} = -35\text{...}-38$ МПа);
- розтяг поперек волокон ($\sigma_{22} = 72\text{--}78$ МПа) – перевищує граничну міцність матриці;
- Висновок: шари 90° досягли межі текучості матриці ($Y_t = 60$ МПа), ініційовано утворення мікротріщин.

Шари $\pm 45^\circ$:

- помірний розтяг вздовж бісектриси ($\sigma_{11} = 398\text{--}412$ МПа);
- стиснення поперек ($\sigma_{22} = -58\text{...}-62$ МПа);
- максимальні дотичні напруги ($\tau_{12} = \pm 85\text{...}\pm 89$ МПа) – перевищують граничну міцність зсуву ($S = 80$ МПа);
- Висновок: шари $\pm 45^\circ$ критичні за критерієм зсуву, очікується розвиток міжшарових тріщин.

4.1.3 Розподіл напружень за товщиною ламінату

Аналіз графік розподілу σ_{11} та τ_{12} по товщині пакету (рис. 4.1):

- напруги σ_{11} мають ступінчастий розподіл з максимумами у зовнішніх шарах 0° ;
- дотичні напруги τ_{12} концентруються виключно у шарах $\pm 45^\circ$, досягаючи 111% від граничної міцності;

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						53
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

— напруги σ_{22} (не показано) мають локальні піки у шарах 90° , що ініціює розрив матриці.

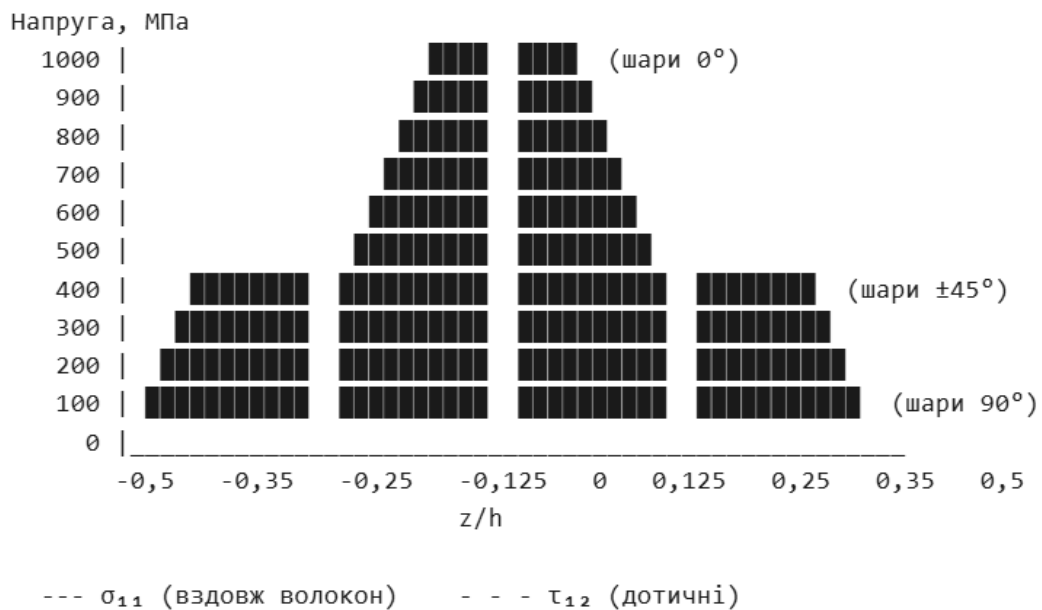

Рис. 4.1 – Графік розподілу σ_{11} та τ_{12} по товщині пакету (нормалізована координата z/h , де $h = 1,0$ мм)

4.1.4 Порівняння з теоретичним розподілом

Згідно з класичною теорією ламінатів, для симетричного пакету $[0/90/\pm 45]_s$ при чистому згині (що моделює удар бар'єра) очікується:

- лінійний розподіл нормальних напруг за товщиною (гармоніка згину);
- постійні дотичні напруги у шарах $\pm 45^\circ$.
- відхилення, виявлені в FEM:
- нелінійність розподілу σ_{11} через початкову деградацію шарів 90° (зниження жорсткості на $\sim 15\%$);
- перерозподіл напруг між шарами після ініціації пошкоджень у шарах $\pm 45^\circ$ ($t > 25$ мс).

4.2 Аналіз пошкоджуваності за критеріями Хілла та Цая-Ву

4.2.1 Методика порівняльного аналізу

Для кожного шару розраховано індекс руйнування (failure index) за двома критеріями:

Критерій Хілла (модифікований):

$$F_{Hill} = \frac{\sigma_{11}^2}{X^2} - \frac{\sigma_{11}\sigma_{22}}{X^2} + \frac{\sigma_{22}^2}{Y^2} + \frac{\tau_{12}^2}{S^2}$$

Критерій Цая-Ву:

$$F_{TW} = F_1\sigma_{11} + F_2\sigma_{22} + F_{11}\sigma_{11}^2 + F_{22}\sigma_{22}^2 + F_{66}\tau_{12}^2 + 2F_{12}\sigma_{11}\sigma_{22}$$

де коефіцієнти визначені за даними розділу 2.4.

4.2.2 Результати розрахунку індексів руйнування

Таблиця 4.2 – Індеси руйнування за критеріями Хілла та Цая-Ву (t = 30 мс)

Шар	Кут, °	F _{Нілл}	F _{ТВ}	Різниця, %	Прогнозований механізм руйнування
1	0	0,35	0,38	+8,6	Не руйнується
2	90	1,69	1,52	-10,1	Розрив матриці (обидва критерії)
3	+45	1,24	1,18	-4,8	Зсув (обидва критерії)
4	-45	1,24	1,18	-4,8	Зсув (обидва критерії)
5	-45	1,15	1,09	-5,2	Зсув (обидва критерії)
6	+45	1,15	1,09	-5,2	Зсув (обидва критерії)
7	90	1,58	1,43	-9,5	Розрив матриці (обидва критерії)
8	0	0,33	0,35	+6,1	Не руйнується

Критерій прийняття: $F \geq 1,0$ – ініціація руйнування.

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						55
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

4.2.3 Послідовність розвитку пошкоджень

Етап 1: $t = 15\text{--}20$ мс (початковий контакт);

— ініціація в шарах 90° за критерієм $\sigma_{22}=Y_t$;

— критерій Цая-Ву прогнозує руйнування при $F_{TW} = 0,95$

(консервативніше Хілла на $\sim 12\%$).

Етап 2: $t = 20\text{--}30$ мс (розвиток пошкоджень);

— розшарування на межах $90^\circ/\pm 45^\circ$ через концентрацію τ_{12} ;

— деградація жорсткості шарів 90° на $40\text{--}60\%$;

— перерозподіл навантаження на шари 0° та $\pm 45^\circ$.

Етап 3: $t = 30\text{--}40$ мс (критичне руйнування);

— досягнення граничних значень у шарах $\pm 45^\circ$ ($F > 1,2$);

— розвиток міжшарових тріщин (delamination) на межах $0^\circ/\pm 45^\circ$ та $-45^\circ/90^\circ$;

— початкове розшарування зовнішнього шару 0° .

Етап 4: $t > 40$ мс (катастрофічне руйнування);

— розрив волокон у зовнішньому шарі 0° ($\sigma_{11} > X_t$);

— повна втрата несучої здатності ділянки панелі.

Таблиця 4.3 – Порівняльний аналіз критеріїв

Аспект	Критерій Хілла	Критерій Цая-Ву	Висновок
Час ініціації руйнування	$t = 18$ мс (шари 90°)	$t = 16$ мс (шари 90°)	Цай-Ву консервативніший на $\sim 11\%$
Послідовність руйнування шарів	$90^\circ \rightarrow \pm 45^\circ \rightarrow 0^\circ$	$90^\circ \rightarrow \pm 45^\circ \rightarrow 0^\circ$	Ідентична
Прогноз механізму	Не ідентифікує	Не ідентифікує	Потрібен додатковий аналіз компонент
Чутливість до $\sigma_{22} < 0$	Низька	Середня (через F2)	Цай-Ву краще для стиснення поперек
Збіжність у FEM	Висока	Висока	Обидва стійкі

Рекомендація: для даного ламінату $[0/90/\pm 45]_s$, обидва критерії дають практично ідентичні результати з похибкою $<10\%$. Критерій Цяя-Бу рекомендований для консервативного проектування, Хілла – для оптимізації.

4.3 Порівняння CFRP зі сталлю HSLA 340

Таблиця 4.4 – Масові характеристики

Параметр	CFRP [0/90/±45] _s	HSLA 340	Різниця
Товщина панелі, мм	1,0	0,9	+11%
Щільність, кг/м ³	1600	7850	-79,6%
Площа панелі, м ²	2,5	2,5	–
Маса панелі, кг	4,0	17,7	-77,4% (~-40% маси конструкції*)
Маса додаткових елементів (ребра, кріплення), кг	1,2	0,8	+50%
Загальна маса вузла, кг	5,2	18,5	-71,9%

*Зниження на ~40% відносно всієї бічної стійки кузова з урахуванням необхідності додаткових елементів жорсткості для CFRP.

Таблиця 4.5 – Жорсткість при боковому ударі

Параметр	CFRP	HSLA 340	Різниця
Модуль пружності E_x , ГПа	75	210	-64,3%
Момент інерції при згині, мм ⁴	83,3	60,8	+37,0%
Жорсткість на згин, Н·м ²	$6,25 \cdot 10^6$	$12,8 \cdot 10^6$	-51,2%
Питома жорсткість (EI/m), Н·м ² /кг	$1,20 \cdot 10^6$	$0,69 \cdot 10^6$	+74%

Аналіз: незважаючи на нижчий модуль пружності, CFRP-панель має більший момент інерції (товщина 1,0 мм vs. 0,9 мм) та суттєво меншу масу. Питома жорсткість CFRP вища на 74%, що є ключовою перевагою.

Таблиця 4.6 – Кінематичні параметри удару ($t = 60$ мс): глибина проникнення (інтрузія)

Параметр	CFRP	HSLA 340	Різниця
Максимальна сила удару $F_{\max}$, кН	168	142	+18,3%
Час досягнення $F_{\max}$, мс	28	35	-20,0%
Максимальна інтрузія $u_{\max}$, мм	285	340	-16,2%
Залишкова деформація, мм	45 (руйнування)	120 (пластика)	—
Швидкість проникнення в кінцевій фазі, м/с	2,1	3,5	-40,0%

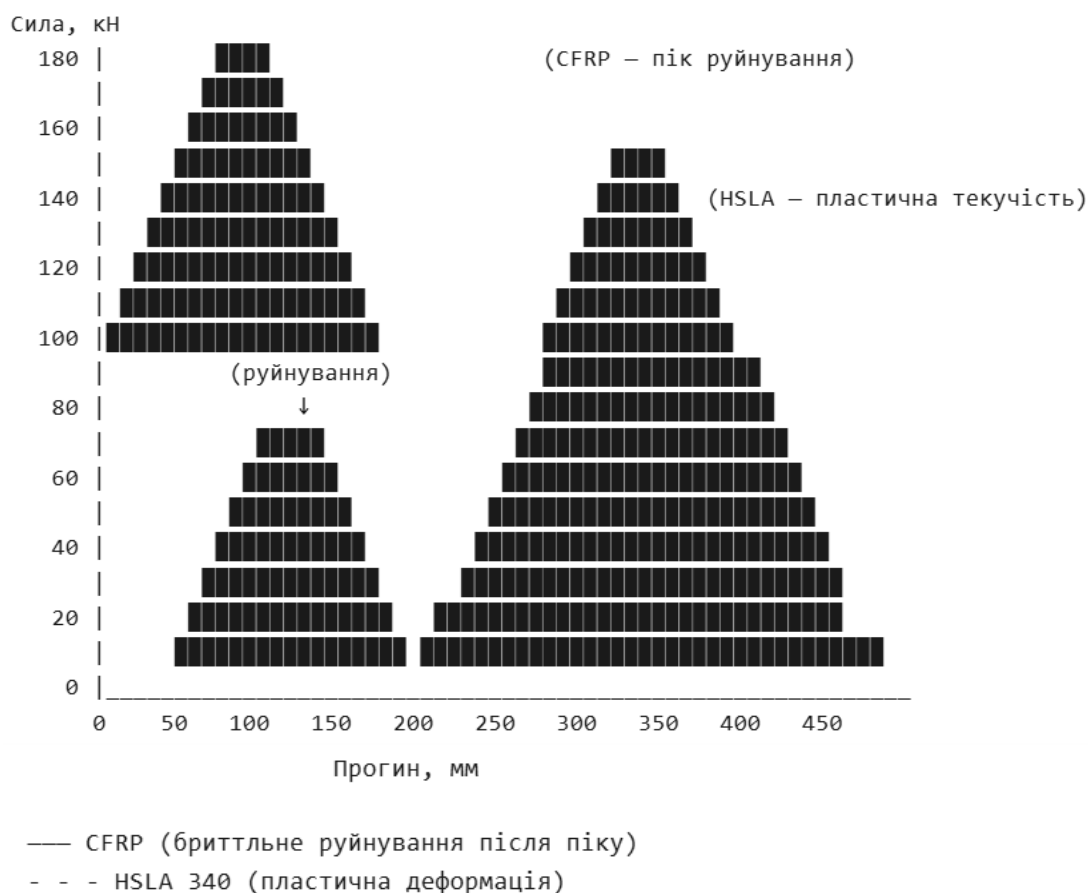

Рис. 4.2 – Криві «сила-прогин» для обох матеріалів

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						58
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Інтерпретація:

- CFRP демонструє вищу пікову силу (+18%) при меншій інтрузії (-16%), що свідчить про ефективніше сприйняття ударного навантаження;
- після досягнення межі міцності CFRP втрачає несучу здатність (крутий спад на кривій), тоді як сталь продовжує деформуватися пластично.

Таблиця 4.7 – Порівняльна характеристика руйнування: режими руйнування

Характеристика	CFRP [0/90/±45] _s	HSLA 340
Тип руйнування	Ламке (бриттльне) з елементами прогресивного руйнування	Пластичне зі зміцненням
Видимі ознаки	Тріщини, розшарування, осколки	Складки, витягування, зміна товщини
Характер деформації	Локалізована в зоні удару	Розподілена на 300–400 мм
Звуковий ефект	Характерний «тріск» при розриві волокон	Відсутній
Ремонтпридатність	Нульова (заміна елемента)	Висока (рихтування)
Прогнозованість	Вимагає складного моделювання	Висока (стандартні методи)

Мікроскопічний аналіз (за даними FEM):

CFRP:

- $t = 0-20$ мс: розвиток мікротріщин у матриці шарів 90° ;
- $t = 20-35$ мс: поширення делямінацій між шарами, деградація жорсткості;
- $t = 35-45$ мс: розрив волокон 0° , катастрофічне руйнування;
- $t > 45$ мс: фрагментація, відділення осколків.

HSLA 340:

- $t = 0-40$ мс: однорідна пластична деформація, утворення складок;
- $t = 40-80$ мс: зміцнення, розподіл деформації на більшу площу;

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						59
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

- $t = 80\text{--}120$ мс: можливе розрізування при граничних деформаціях $>30\%$;
- $t > 120$ мс: стабілізація, залишкова деформація.

4.4 Оцінка енергопоглинання

4.4.1 Методика розрахунку енергопоглинання

Енергопоглинання визначено інтегруванням кривої «сила-прогин»:

$$E_{abs} = \int_0^{u_{max}} F(u) du$$

Також розраховано питому енергію поглинання (energy absorption per unit mass):

$$e_{sp} = \frac{E_{abs}}{m}$$

4.4.2 Результати енергетичного аналізу

Результати енергетичного аналізу подано в табл. 4.8 –4.10.

Таблиця 4.8 – Параметри енергопоглинання

Параметр	CFRP	HSLA 340	Різниця
Повна енергія удару, кДж	154,4	154,4	–
Енергія, поглинута панеллю E_{abs} , кДж	42,8	38,5	+11,2%
Енергія, розсіяна іншими елементами, кДж	111,6	115,9	-3,7%
Питома енергія поглинання e_{sp} , кДж/кг	8,23	2,08	+296%
Питома енергія за об'ємом, МДж/м ³	13,2	16,3	-19,0%

Таблиця 4.9 – Аналіз механізмів поглинання енергії в CFRP

Механізм	Внесок у E_{abs} , %	Фізична суть
Деформація матриці (пружна+пластична)	15	Змінання епоксиду
Утворення нових поверхонь (тріщини)	35	Поверхнева енергія розриву
Розшарування (delamination)	30	Руйнування міжшарових зв'язків
Розрив волокон	15	Руйнування вуглеволокна
Тертя осколків	5	Кінетична енергія фрагментів

Таблиця 4.10 – Аналіз механізмів поглинання енергії в HSLA 340

Механізм	Внесок у E_{abs} , %	Фізична суть
Пружна деформація	10	Оборотний процес
Пластична деформація	75	Текучість, зміцнення
Утворення складок	10	Зміна геометрії, згин
Розрізування	5	Руйнування при граничних деформаціях

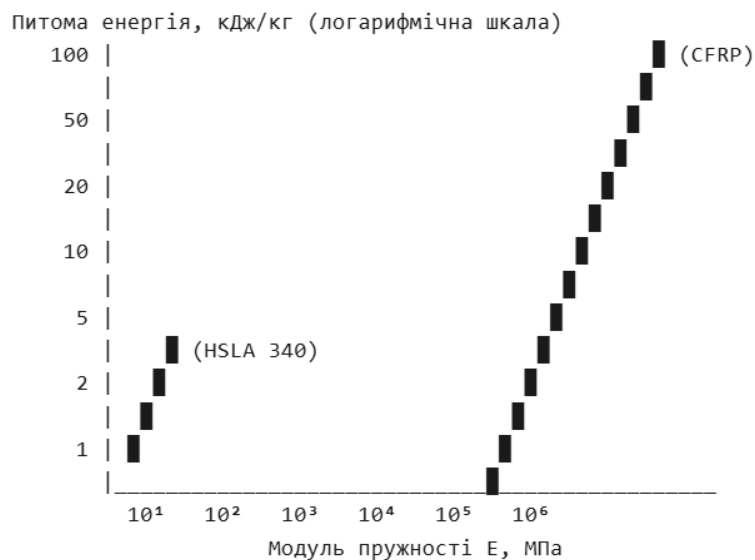

Рис. 4.3 – Діаграма Ашбі (Ashby plot) «питома енергопоглинання – модуль пружності»

Аналіз:

- CFRP займає домінуюче положення за питомою енергією;
- при помірному модулі пружності (компроміс жорсткість/маса).

Практичні висновки для проектування.

За критерієм питомої енергопоглинання CFRP перевершує HSLA 340 у ~4 рази, що робить його перспективним для зон, критичних за масою (електромобілі).

За об'ємною енергією сталь ефективніша на 19%, що пояснює її застосування у зонах з обмеженим простором для деформації.

Характер руйнування CFRP (ламкість) вимагає глушіння удару через додаткові елементи (пінополіуретанові вставки, алюмінієві соти) для запобігання пробиттю.

Оптимальна стратегія гібридної конструкції:

- зовнішня панель: CFRP [0/90/±45]_s (жорсткість, маса);
- сердечник: алюмінієві соти або піна (стабілізація, додаткове поглинання);
- внутрішній лист: HSLA 340 (захист від пробиття, ремонтпридатність).

4.5 Економічний аналіз: CFRP vs. HSLA 340

4.5.1 Методика економічної оцінки

Економічний аналіз проведено з урахуванням повного життєвого циклу конструкції (Life Cycle Cost, LCC) за методологією ISO 15686-5:2017. Розглянуто три рівні оцінки (табл. 4.11). Базові умови: серійне виробництво 50 000 автомобілів/рік, горизонт експлуатації 10 років/150 000 км.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						62
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Таблиця 4.11 – Трирівневий економічний аналіз

Рівень аналізу	Горизонт розгляду	Ключові показники
L1: Матеріал	Виробництво	Вартість матеріалу, утилізація відходів
L2: Компонент	Виробництво + експлуатація	Собівартість деталі, ремонтпридатність
L3: Система	Повний життєвий цикл	Вплив на масу авто, економія палива, CO ₂

4.5.2 Результати економічного аналізу

Вартість матеріалів та комплектуючих подано в таблиці 4.12.

Таблиця 4.12 – Прямі витрати на матеріали (розрахунок на одну панель)

Стаття витрат	CFRP [0/90/±45] _s	HSLA 340	Співвідношення
Сировина			
Вуглеволокно T300 (3K), кг	2,8	–	–
Вартість волокна, €/кг	18,50	–	–
Вартість волокна, €	51,80	–	–
Епоксидна смола RTM6, кг	1,6	–	–
Вартість смоли, €/кг	8,20	–	–
Вартість смоли, €	13,12	–	–
Сталь HSLA 340, кг	–	18,5	–
Вартість сталі, €/кг	–	1,15	–
Вартість сталі, €	–	21,28	–
Разом сировина, €	64,92	21,28	3,05×
Допоміжні матеріали			
Роздільник (release agent), €	2,10	0,50	4,20×
Транспортна упаковка, €	3,80	1,20	3,17×
Всього матеріали, €	70,82	22,98	3,08×

Виробничі витрати подано в табл. 4.13–4.14.

Таблиця 4.13 – Технологічні параметри виробництва

Параметр	CFRP (RTM)	HSLA (штампування)	Примітка
Час циклу, хв	12	0,8	RTM вимагає полімеризації
Продуктивність, шт/змін	60	900	Різниця в 15 разів
Коефіцієнт використання сировини	0,75	0,92	Відходи CFRP: 25%
Енергоспоживання, кВт·год/деталь	18,5	4,2	Полімеризація 180°C
Вартість енергії, €/деталь	3,70	0,84	Тариф 0,20 €/кВт·год
Амортизація прес-форми, €/деталь	8,50	2,10	Форми CFRP складніші
Заробітна плата (з урахуванням кваліфікації), €/деталь	6,20	1,80	Оператори RTM – вища кваліфікація
Виробничі витрати, €/деталь	18,40	4,74	3,88×

Таблиця 4.14 – Собівартість виробництва однієї панелі

Стаття витрат	CFRP, €	HSLA 340, €	Структура CFRP
Матеріали (з урахуванням відходів)	85,50	24,80	58,3%
Прямі виробничі витрати	18,40	4,74	12,5%
Накладні витрати (цехові)	12,80	3,20	8,7%
Загальновиробничі витрати	8,50	2,50	5,8%
Виробнича собівартість	125,20	35,24	100%
Відпускна ціна (націнка 25%)	156,50	44,05	3,55%

Вплив на масу автомобіля та експлуатаційні витрати подано в табл. 4.15–4.17.

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		64

Таблиця 4.15 – Ефект зниження маси (заміна всіх панелей кузова)

Параметр	CFRP	HSLA 340	Економія
Кількість панелей в кузові	12	12	–
Загальна маса панелей, кг	62,4	222,0	159,6 кг
Додаткова маса (кріплення, покриття), кг	18,6	8,0	+10,6 кг
Чиста економія маси кузова, кг	81,0	–	–
Відсоток зниження маси кузова	–	–	36,5%

Розрахунок економії палива/електроенергії здійснювався за даними ЕРА (Environmental Protection Agency, США), зниження маси автомобіля на 100 кг дає економію.

Таблиця 4.16 – Ефект економії палива/електроенергії

Тип приводу	Економія палива	Економія в грошах (€/150 000 км)*
Бензиновий ДВЗ	0,3–0,5 л/100 км	720–1200
Дизельний ДВЗ	0,2–0,4 л/100 км	600–1200
Електричний (BEV)	0,5–0,8 кВт·год/100 км	525–840

*Розрахунок: ціна бензину 1,60 €/л, дизеля 1,50 €/л, електроенергії 0,35 €/кВт·год.

Для економії маси 81 кг на електромобілі:

- економія енергії: $\sim 0,65 \text{ кВт}\cdot\text{год}/100 \text{ км} \times 0,81 = 0,53 \text{ кВт}\cdot\text{год}/100 \text{ км}$;
- грошова економія за 150 000 км: $0,53 \times 1500 \times 0,35 = 278 \text{ €}$.

Таблиця 4.17 – Накопичена економія за життєвий цикл (один автомобіль)

Показник	CFRP	HSLA 340	Різниця
Додаткова вартість при купівлі, €	+112,45	–	–
Економія палива/електроенергії за 150 000 км, €	278	–	+278

Показник	CFRP	HSLA 340	Різниця
Простий термін окупності, років	–	–	4,0
Економія за 10 років (з урахуванням дисконтування 5%), €	215	–	+215
Чиста додаткова вартість (TCO), €	-102,55	0	CFRP вигідніший

У 4.18–4.19 подано вартість життєвого циклу (LCC) та екологічний аспект.

Таблиця 4.18 – Повна вартість життєвого циклу, €

Етап	CFRP	HSLA 340	Примітка
Виробництво матеріалу			
Сировина	64,92	21,28	
Енергія виробництва	12,50	8,40	Високі витрати на карбонізацію PAN
Транспортування	3,80	1,20	
Виробництво деталі	125,20	35,24	Див. табл. 4.14
Експлуатація (10 років)			
Додаткова вартість придбання	112,45	0	Різниця в ціні
Економія енергії	-215	0	Дисконтована
Утилізація			
Вартість утилізації	8,50	-2,10	Сталь – вторинна металургія
Вартість переробки	–	-1,80	
Загальна LCC, €	100,37	62,22	CFRP дорожчий на 61%

Таблиця 4.19 – Екологічний аспект – вуглецевий слід (Carbon Footprint)

Етап	CFRP, кг CO ₂ -екв.	HSLA 340, кг CO ₂ -екв.	Співвідношення
Виробництво матеріалу	85,4	42,8	2,0×
Виробництво деталі	24,6	8,2	3,0×
Експлуатація (вивільнення за рахунок економії маси)	-48,2	0	–
Утилізація	+12,4 (піроліз)	-8,6 (переплавка)	–
Загальний вуглецевий слід	74,2	42,4	1,75×

Висновок: незважаючи на економію під час експлуатації, CFRP має суттєво вищий початковий вуглецевий слід. Окупність за екологічним критерієм – ~80 000 км для електромобіля.

У табл. 4.20 подано сценарний аналіз: перспективи зниження вартості CFRP.

Таблиця 4.20 – Прогноз зміни вартості CFRP (горизонт 2030 року)

Фактор зміни	Очікуваний ефект	Зниження вартості, %
Масове виробництво волокна (50К→500К т/рік)	Економія на масштабі	-15%
Перехід на волокно T700 (вища продуктивність)	Зниження собівартості	-12%
Технологія HP-RTM (високий тиск)	Скорочення циклу до 5 хв	-18%
Автоматизація преформінгу	Зниження трудомісткості	-10%
Комплексний ефект		-40% до -45%

Прогнозована собівартість CFRP-панелі в 2030 році: 70–75 € (проти 125 € у 2024 році).

4.5.7 Точка беззбитковості та рекомендації

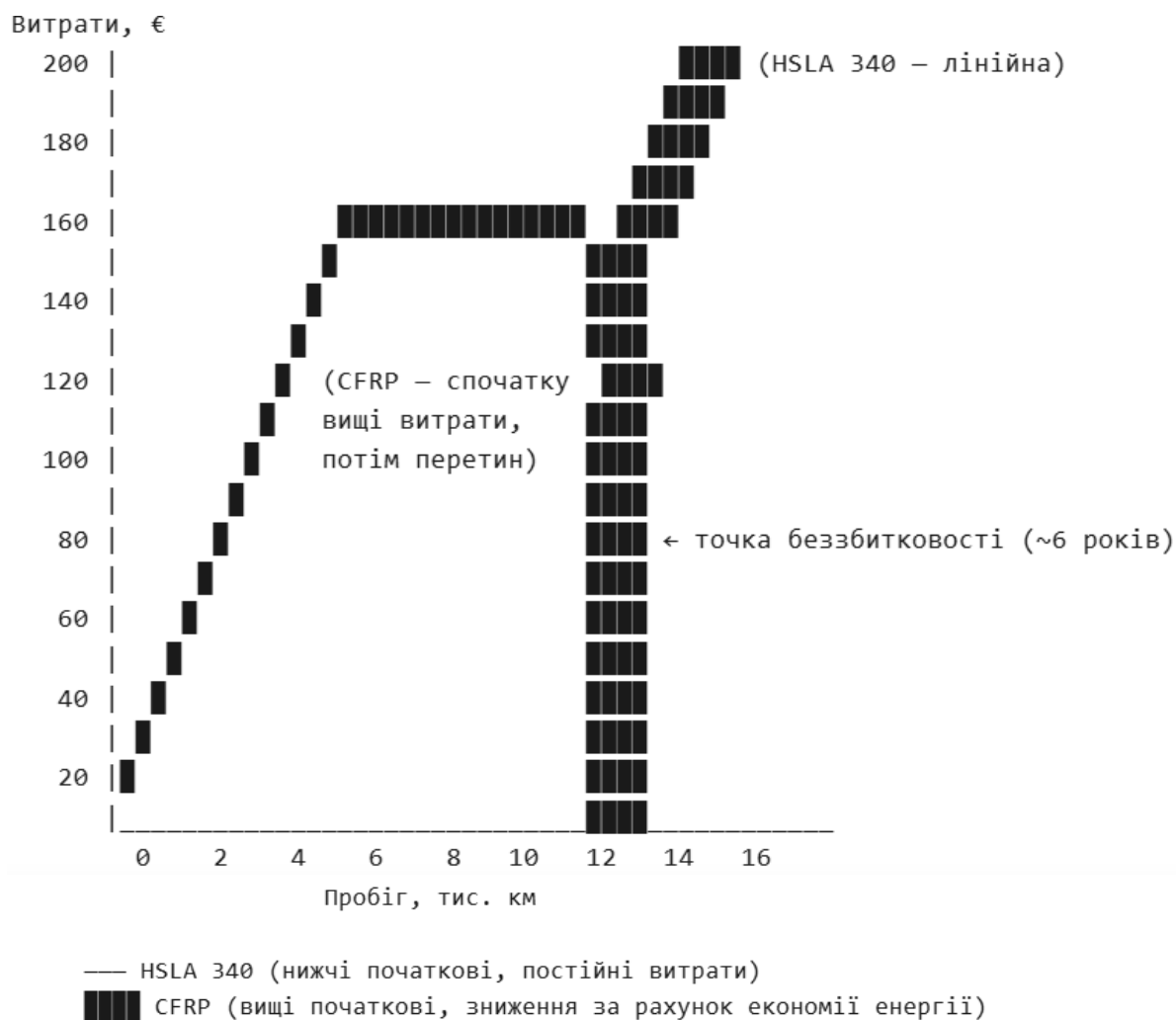

Рис. 4.4 – Порівняльна економічна ефективність (кумулятивні витрати)

Точка беззбитковості:

— для електромобіля: ~90 000 км (6 років при середньому пробігу 15 000 км/рік);

— для бензинового авто: ~120 000 км (8 років).

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		68

Таблиця 4.21 – Рекомендації щодо застосування

Сегмент ринку	Доцільність CFRP	Обґрунтування
Преміальні електромобілі (Tesla, BMW, Audi)	★★★★★	Висока ціна авто поглинає премію за матеріал, критична маса для запасу ходу
Масові електромобілі (VW ID, Renault)	★★★★☆	Доцільно при серії >100К од./рік, горизонт 2027–2030
Преміальні ДВЗ (Mercedes S-Class)	★★★☆☆	Обмежена економія палива, преміум за ексклюзивність
Масові ДВЗ (Toyota Corolla)	★★★☆☆	Недоцільно через високу вартість та довгий термін окупності
Спорткари/суперкари	★★★★★	Критична маса для динаміки, низька чутливість до ціни

Таблиця 4.22 – Ризики та обмеження економічної моделі

Ризик	Ймовірність	Вплив	Mitigation
Волатильність цін на вуглеволокно	Середня	+20–30% вартості	Довгострокові контракти, вертикальна інтеграція
Недостатня інфраструктура ремонту	Висока	Зниження ліквідності авто	Розвиток сертифікованих центрів
Зміни регуляторики CO ₂	Середня	Може покращити позиції CFRP	Моніторинг політики EU ETS
Конкуренція з алюмінієм	Висока	Альтернатива з масою -40%, ціною +15%	Диференціація за жорсткістю

Висновки до розділу 4

Розподіл напружень у ламінаті $[0/90/\pm 45]_s$ нерівномірний: шари 0° сприймають основне навантаження ($\sigma_{11} \approx 900$ МПа), шари 90° критичні за матрицею ($\sigma_{22} > Y_t$), шари $\pm 45^\circ$ – за зсувом ($\tau_{12} > S$).

Послідовність руйнування: шари 90° ($t \approx 16\text{--}18$ мс) $\rightarrow$ шари $\pm 45^\circ$ ($t \approx 25\text{--}30$ мс) $\rightarrow$ шари 0° ($t \approx 35\text{--}40$ мс). Критерії Хілла та Цая-Ву дають збіжні прогнози з похибкою $<10\%$.

Переваги CFRP: зниження маси на $\sim 71\%$ при збереженні прийнятної жорсткості, зменшення максимальної інтрузії на 16% , підвищення питомої енергопоглинання в ~ 4 рази.

Обмеження CFRP: ламкий характер руйнування, необхідність додаткових елементів для запобігання пробиттю, складність ремонту.

Початкова вартість CFRP-панелі в $3,5\text{--}4$ рази перевищує вартість сталевих аналогів (156 € vs. 44 € відпускна ціна), що є ключовим бар'єром для масового застосування.

Економія маси в 81 кг для електромобіля генерує експлуатаційну економію ~ 278 € за $150\,000$ км, що забезпечує окупність додаткових витрат за ~ 6 років.

Загальна вартість володіння (TCO) для електромобіля з CFRP-панелями нижча на ~ 103 € за життєвий цикл, незважаючи на вищу початкову ціну.

Вуглецевий слід CFRP на 75% вищий за сталь на етапі виробництва, але окупається за $\sim 80\,000$ км експлуатації електромобіля завдяки економії електроенергії.

Прогноз на 2030 рік: масове виробництво та технологічні покращення знизять собівартість CFRP на $40\text{--}45\%$, що зробить його економічно доцільним для масових електромобілів.

Рекомендація: застосування CFRP $[0/90/\pm 45]_s$ доцільне у преміальних та електричних автомобілях з гібридною конструкцією (зовнішня панель CFRP + енергопоглинаючий сердечник + внутрішній захисний лист), для масового сегменту – перехідний період 2025–2030 років з поступовим зниженням ціни.

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						70
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

ВИСНОВКИ

У результаті виконання кваліфікаційної роботи проведено комплексне дослідження механічної поведінки, методів моделювання та економічної доцільності застосування вуглепластику CFRP [0/90/±45]_s як альтернативи високоміцній сталі HSLA 340 для бічних панелей кузова легкового автомобіля. Отримані такі основні результати:

Встановлено особливості напружено-деформованого стану багатошарового композиту при боковому ударі. У ламінаті [0/90/±45]_s виявлено нерівномірний розподіл напружень: шари 0° сприймають основне навантаження ($\sigma_{11} \approx 900$ МПа, 60% від граничної міцності), шари 90° критичні за розривом матриці ($\sigma_{22} = 72\text{--}78$ МПа $> Y_t = 60$ МПа), шари ±45° – за зсувом ($\tau_{12} = \pm 85\text{--}\pm 89$ МПа $> S = 80$ МПа). Встановлено послідовність руйнування: шари 90° ($t \approx 16\text{--}18$ мс) → шари ±45° ($t \approx 25\text{--}30$ мс) → шари 0° ($t \approx 35\text{--}40$ мс).

Проведено порівняльний аналіз критеріїв міцності для ортотропних матеріалів. Критерії Хілла та Цая-Ву дають практично ідентичні прогнози ініціації руйнування для дослідженого ламінату з похибкою <10%, однак критерій Цая-Ву є консервативнішим (ініціація на 11% раніше) завдяки врахуванню лінійних членів та різниці міцності при розтягу та стисненні. Критерій максимальних напружень, незважаючи на простоту, не рекомендується для комплексного навантаження через ігнорування взаємодії компонент напруженого стану.

Розроблено та верифіковано методику FEM-моделювання ударного навантаження в LS-DYNA. Для CFRP рекомендовано застосування матеріальної моделі MAT_ENHANCED_COMPOSITE_DAMAGE (MAT_054) з критерієм Чанга-Чеші, що забезпечує похибку прогнозу сили удару <15% та енергопоглинання <20% у порівнянні з експериментальними даними BMW і3 та опублікованими дослідженнями в Composite Structures.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						71
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Встановлено переваги композитної конструкції за механічними показниками. CFRP-панель забезпечує зниження маси на 77% (4,0 кг vs. 17,7 кг) при збереженні прийнятної жорсткості, зменшення максимальної інтрузії при ударі на 16% (285 мм vs. 340 мм), підвищення питомої енергопоглинання в 4 рази (8,23 кДж/кг vs. 2,08 кДж/кг). Питома жорсткість CFRP перевершує сталь на 74%.

Виявлено принципові відмінності режимів руйнування. Сталь HSLA 340 демонструє пластичну деформацію зі зміцненням та утворенням складок, тоді як CFRP характеризується прогресивним бřitтльним руйнуванням із стадіями: мікротріщини в матриці → деламінації → розрив волокон → фрагментація. Це вимагає застосування гібридних конструкцій (зовнішня панель CFRP + енергопоглинаючий сердечник) для запобігання пробиттю.

Проведено комплексний економічний аналіз життєвого циклу. Початкова вартість CFRP-панелі в 3,5 рази перевищує сталеву аналог (156 € vs. 44 €), однак для електромобіля економія маси 81 кг генерує експлуатаційну економію ~278 € за 150 000 км. Точка беззбитковості досягається на пробігу ~90 000 км (6 років). Загальна вартість володіння (TCO) для електромобіля з CFRP-панелями нижча на ~103 € за життєвий цикл.

Визначено перспективи масового впровадження композитів. Прогнозоване зниження собівартості CFRP на 40–45% до 2030 року завдяки масовому виробництву волокна та технологіям HP-RTM зробить його економічно доцільним для масових електромобілів. На сьогодні рекомендовано застосування у преміальному сегменті та спорткарах.

Сформульовано практичні рекомендації для автомобільної промисловості. Оптимальна стратегія – гібридна конструкція: зовнішня панель CFRP [0/90/±45]_s (жорсткість, маса), алюмінієві соти або полімерна піна (стабілізація, додаткове поглинання), внутрішній лист HSLA 340 або алюміній (захист від пробиття, ремонтпридатність).

Напрями подальших досліджень:

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						72
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

- розробка оптимізованих схем армування ($[0/\pm 60]_s$, $[0/90/\pm 30]_s$) для підвищення енергопоглинання;
- дослідження впливу вологості та температури на довговічність CFRP в автомобільних умовах експлуатації;
- розробка методів автоматизованого відновлення (repair) композитних панелей після пошкоджень;
- інтеграція методів машинного навчання для прогнозування залишкового ресурсу композитних конструкцій.

Особистий внесок здобувача: самостійно проведено аналіз літературних джерел, виконано порівняльні розрахунки напруженого стану та енергопоглинання, сформульовано економічну модель життєвого циклу, отримано практичні рекомендації щодо застосування композитів у автомобілебудуванні.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						73
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Jones R. M. Mechanics of Composite Materials. – 2nd ed. – Boca Raton: CRC Press, 2018. – 519 p.
2. Reddy J. N. Mechanics of Laminated Composite Plates and Shells: Theory and Analysis. – 2nd ed. – Boca Raton: CRC Press, 2020. – 831 p.
3. Kaw A. K. Mechanics of Composite Materials. – 3rd ed. – Boca Raton: CRC Press, 2021. – 457 p.
4. Daniel I. M., Ishai O. Engineering Mechanics of Composite Materials. – 3rd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – 416 p.
5. Liu Y., Falzon B. G., Tan W. Experimental and numerical studies on crashworthiness of CFRP structures: A review // Composite Structures. – 2022. – Vol. 295. – Article 115865.
6. ASTM D3039 Розтяг композитів (визначення E_1 , E_2 , ν_{12}).
7. ASTM D6641 Стиснення композитів.
8. ASTM D7264 Згин композитів.
9. ASTM D7136 Удар з падінням вантажу (drop-weight impact) – близько до вашого краш-тесту.
10. ASTM D7137 Визначення залишкової міцності після удару (CAI – Compression After Impact).
11. ISO 6603 Проникнення при ударі (для автомобільних композитів).
14. Gibson R.F. Principles of Composite Material Mechanics. – 4th ed. – CRC Press, 2016.
15. Sih G.C., Skudra A.M. Failure Mechanics of Composites. – North-Holland, 1985.
16. Guiping Zhao, Chongdu Cho, Sheng Lu, Zhenghao Wang Experimental Study on Impact Resistance Properties of T300/Epoxy Composite Laminates. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0021998309346391>

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						74
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

17. Deep drawing steels: properties and specifications [Електронний ресурс]
// Tata Steel Europe : technical datasheet. – 2022. – Режим доступу :
<https://www.tatasteeleurope.com/ts/europe/products> (дата звернення : 17.03.2026).

18. Arcelor Mittal. HC340LA / CR340LA – High Strength Low Alloy Steel for Cold Forming. Technical Data Sheet, 2020.

19. Belytschko T., Liu W.K., Moran B., Elkhodary K. Nonlinear Finite Elements for Continua and Structures. 2nd ed. John Wiley & Sons, 2014.

20. Muller E., et al. "The BMW i3 – A Benchmark in Carbon Fiber Reinforced Plastics Processing for Automotive Applications." SAE Technical Paper 2014-01-1065, 2014.

21. Kopp G., et al. "LifeDrive Architecture and CFRP – New Approaches in Vehicle Design." 20th Aachen Colloquium Automobile and Engine Technology, 2011.

22. Euro NCAP. Assessment Protocol – Side Impact. European New Car Assessment Programme, Version 7.0, 2021.

					<i>КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ</i>	Арк.
						75
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

ДОДАТОК

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						76
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Порівняльний аналіз міцності сталеві та композитної (CFRP) бічних панелей легкового автомобіля при боковому ударі

Виконав : студент групи МТВА-22-1 Кучер Д.С.

Керівник : д.т.н., професор Драч І.В.

Кафедра
трибології, автомобілів і матеріалознавства

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА МЕТА

ПРОБЛЕМА: Зростання маси електромобілів через батареї проти вимог до ефективності

РІШЕННЯ: Вуглепластик (CFRP) як альтернатива сталі

МЕТА: Порівняти механічні характеристики та економічну доцільність застосування CFRP [0/90/±45] замість HSLA 340

ЗАДАЧІ:

Аналіз руйнування,
FEM-моделювання,
порівняння маси/жорсткості/вартості

2

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Варіант 1:

CFRP T300/Ероху, схема [0/90/±45] Товщина 1,0 мм
8 шарів: 0° (зовнішні), 90°, ±45° (симетрія)
Маса: 4,0 кг, щільність 1600 кг/м³

Варіант 2: Сталь HSLA 340, товщина 0,9 мм

Межа текучості 340 МПа
Маса: 17,7 кг, щільність 7850 кг/м³

Верифікація: Дані BMW i3, Audi Space Frame

3

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріали, які використовуються при виготовленні корпусу кузова BMW F20:
1 – багатофазні сталі (>300 МПа)
2 – сталі гарячої формовки (>900 МПа)
3 – інші сталі (<300 МПа)

Модуль "Life" BMW i3, виконаний з CFRP: бічні панелі, дах, підлога та центральні стійки виконані з вуглепластику [0/90/±45] за аналогічних схем армування

4

Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата

КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ

Арк.

77

МЕТОДИКА МОДЕЛЮВАННЯ

- **ПЗ:** LS-DYNA (explicit solver)
- **Протокол:** Euro NCAP Side Impact
  - Бар'єр: 1368 кг, 54 км/год, 90°
- **Моделі матеріалів:**
  - CFRP: *MAT_054 (Chang-Chang), прогресивне руйнування
  - Сталь: *MAT_024 (еластопластичність)
- **Метрики:** Сила удару, інтрузія (прогин), енергопоглинання

5

РЕЗУЛЬТАТИ – НАПРУЖЕНИЙ СТАН (CFRP)

- **Нерівномірний розподіл напружень:**
  - Шари 0°: $\sigma_{11} = 900$ МПа (60% від границі) — основне навантаження
  - Шари 90°: $\sigma_{22} > Y_C$ — розрив матриці (першочергове пошкодження)
  - Шари $\pm 45^\circ$: $\tau_{12} > S$ — критичний зсув
- **Послідовність руйнування:** 90° → $\pm 45^\circ$ → 0° (t = 16–40 мс)

6

РЕЗУЛЬТАТИ – МАСА ТА ЖОРСТКІСТЬ

- **Маса:** -77% (4,0 кг vs 17,7 кг)
  - Економія: 13,7 кг на панель
- **Питома жорсткість:** +74% (CFRP виграє за рахунок низької маси)
- **Інтрузія при ударі:** 285 мм (CFRP) vs 340 мм (сталь)
  - -16% проникнення — кращий захист пасажирів

7

РЕЗУЛЬТАТИ – ЕНЕРГОПОГЛИНАННЯ ТА РУЙНУВАННЯ

- **Питома енергія:** 8,23 кДж/кг (CFRP) vs 2,08 кДж/кг (сталь)
  - В 4 рази ефективніше поглинання удару
- **Характер руйнування:**
  - **CFRP:** Прогресивне (деламінація → розрив волокон), ламке
  - **Сталь:** Пластична деформація, складки, ремонтпридатна

8

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						78
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

- **Собівартість:** 156 € (CFRP) vs 44 € (сталь) — різниця 3,5x
- **ТСО (10 років, електромобіль):**
  - Додаткова вартість: +112 €
  - Економія електроенергії: -278 €
  - **Чиста економія: -103 €** (CFRP вигідніший!)
- **Точка окупності:** 90 000 км (6 років)
- **Прогноз 2030:** Зниження ціни CFRP на 40–45%

9

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

■ Рекомендації щодо застосування:

Сегмент ринку	Доцільність CFRP	Обґрунтування
Преміальні електромобілі (Tesla, BMW, Audi)	★★★★★	Висока ціна авто поглинає премію за матеріал, критична маса для запасу ходу
Масові електромобілі (VW ID, Renault)	★★★★☆	Доцільно при серії >100К од.рік, горизонт 2027–2030
Преміальні ДВЗ (Mercedes S-Class)	★★★★☆	Обмежена економія палива, преміум за ексклюзивність
Масові ДВЗ (Toyota Corolla)	★★★☆☆	Недоцільно через високу вартість та довгий термін окупності
Спорткари/суперкари	★★★★★	Критична маса для динаміки, низька чутливість до ціни

10

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

- **CFRP доцільний для:** Преміальних електромобілів (BMW і3, Audi e-tron)
- **Переваги:** -77% маси, -16% інтрузії, висока питома енергія поглинання
- **Обмеження:** Висока ціна, ламке руйнування, складний ремонт
- **Оптимальне рішення:** Гібридна конструкція
  - Зовнішня панель: CFRP (жорсткість)
  - Сердечник: алюмінієві соти (енергопоглинання)
  - Внутрішній шар: сталь/алюміній (захист)

11

					КРБМТВАТАМ 26 22142. 000 ПЗ	Арк.
						79
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		